

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

امور محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری

گروه پژوهشی توسعه اموربخشی و محیط زیست

مجموعه گزارش ۲۹

شناسه گزارش

عنوان	امور محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸
کد شناسه	۹۷-۱۰-۱۰۵۹
گروه پژوهشی	توسعه اموربخشی و محیط زیست
پدیدآورنده	سید رحیم تیموری
همکاران	-
مشاوران علمی	محمدجواد محسنی نیا - مجتبی خالصی
ناظر علمی	فرزان پوراصغر سنگاچین
تاریخ انتشار	بهمن ۱۳۹۷
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نمی‌باشد.	
حقوق معنوی اثر متعلق به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر ماخذ بلامانع خواهد بود.	
آدرس: تهران - میدان بهارستان - خیابان صفی‌علی‌شاه کد پستی : ۱۱۴۹۹۴۳۱۴۱	
https://www.dfrc.ir/	
Email : info@dfrc.ir	

در بخش‌هایی از این گزارش از دیدگاه‌ها و مطالعات کارشناسان امور محیط سازمان از جمله دکتر فرزام پوراصغر سنگاچین استفاده شده که بدین وسیله از آنها تشکر می‌شود. مطالب این گزارش لزوماً بیانگر همه دیدگاه‌های مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نمی‌باشد.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۹.....	(۱)مقدمه
۱۰.....	(۲) امور محیط‌زیست در اسناد بالادستی و مستندات قانونی
۱۵.....	(۳) تصویر وضع موجود بخش محیط‌زیست و اهم چالش‌ها
۱۶.....	(۴) عملکرد محورهای کلیدی محیط‌زیست در دولت‌های یازدهم و دوازدهم
۲۰.....	(۵)قانون بودجه ۹۸ و وضعیت بخش محیط‌زیست: نگاه کلی با توجه به قوانین بودجه سال‌های قبل
۲۲.....	(۶) بودجه سال ۱۳۹۸ محیط‌زیست: روندهای اصلی با توجه به قوانین بودجه دوره چهارساله قبلی
۲۲.....	(۱-۶)ویژگی‌های تبصره‌های مرتبط با بخش محیط‌زیست در قوانین بودجه ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸
۲۴.....	(۲-۶)وضعیت اعتبارات و تغییرات در طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای امور محیط‌زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ و مقایسه آن با سال‌های قبلی
۲۷.....	(۳-۶) بهبود و احیای محیط‌زیست در اعتبارات ردیف‌های متفرقه
۲۹.....	(۴-۶) درآمدهای محیط‌زیست بر حسب دستگاه و جزء در دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۸
۳۰.....	(۵-۶) مصارف دستگاه محیط‌زیست بر حسب برنامه و فعالیت در دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۸
۳۱.....	(۶-۶) مقایسه کل پروژه‌های عمرانی ملی (و استانی) با پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت به تفکیک امور بودجه‌ای در سال ۹۸
۳۴.....	(۷-۶) اقدامات انجام گرفته در راستای استقرار بودجه ریزی مبتنی بر عملکرد
۳۴.....	(۸-۶) دستاوردهای اجرای بودجه سال ۱۳۹۸
۳۵.....	(۷)جمع بندی و پیشنهادات
۳۹.....	فهرست منابع

فهرست جداول

- ۱۳ جدول (۱) راهبردها و سیاست‌های برنامه ششم توسعه در محیط زیست
- ۱۷ جدول (۲) عملکرد متغیرها در مقایسه با هدف‌های کمی و کیفی قانون بودجه ۱۳۹۷، قانون برنامه ششم توسعه و سایر اسناد فرادستی
- ۱۸ جدول (۳) عملکرد محورهای کلیدی محیط زیست طی دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۲
- ۲۱ جدول (۴) خلاصه بودجه کل کشور در سال ۱۳۹۸
- ۲۲ جدول (۵) تبصره‌های ذی‌ربط بخش محیط زیست
- ۲۵ جدول (۶) وضعیت طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای امور محیط زیست در بودجه سال ۱۳۹۸ و مقایسه آن با سال‌های قبلی (ارقام به میلیون ریال)
- ۲۸ جدول (۷) اعتبارات ردیف‌های متفرقه در دوره ۱۳۹۸-۱۳۹۵؛ با اولویت محیط زیست
- ۳۲ جدول (۸) مقایسه کل پروژه‌های عمرانی ملی با پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت به تفکیک امور بودجه‌ای در سال ۹۸
- ۳۳ جدول (۹) مقایسه کل پروژه‌های عمرانی استانی با پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت به تفکیک امور بودجه‌ای در سال ۹۸
- ۳۴ جدول (۱۰) گزارش وضعیت بودجه ریزی عملیاتی در دستگاه‌های امور آب، کشاورزی و منابع طبیعی، دی‌ماه ۱۳۹۷

فهرست نمودارها

- ۲۱ نمودار (۱) حجم بودجه کشور در یک دوره ۱۰ ساله
- ۲۲ نمودار (۲) بودجه دستگاه محیط زیست (سازمان حفاظت محیط زیست + دانشکده محیط زیست) در یک دوره ۴ ساله
- ۲۶ نمودار (۳) رشد میزان اعتبارات در طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای امور محیط زیست
- ۲۷ نمودار (۴) رشد میزان اعتبارات در طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصول مختلف امور محیط زیست
- ۲۹ نمودار (۵) روند اعتبارات ردیف‌های متفرقه در دوره ۱۳۹۸-۱۳۹۵؛ با اولویت محیط زیست
- ۲۹ نمودار (۶) درآمدهای محیط زیست بر حسب دستگاه در قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸
- ۳۰ نمودار (۷) مصارف دستگاه محیط زیست (سازمان محیط زیست + پژوهشکده محیط زیست + دانشکده محیط زیست) در دوره ۱۳۹۸-۱۳۹۶
- ۳۱ نمودار (۸) مصارف سازمان حفاظت محیط زیست بر حسب برنامه در دوره ۱۳۹۸-۱۳۹۶
- ۳۳ نمودار (۹) پروژه‌های عمرانی ملی امور محیط زیست بر حسب فصول مختلف آن در سال ۱۳۹۸
- ۳۳ نمودار (۱۰) پروژه‌های عمرانی استانی امور محیط زیست بر حسب فصول مختلف آن در سال ۱۳۹۸

توسعه اقتصادی مبتنی بر سوخت‌های فسیلی باعث شده است تا اقتصاد جهانی از ظرفیت‌های تحمل کره زمین فراتر رود که تداوم این روند می‌تواند محدودیت‌ها و موانع اساسی را فراروی جامعه جهانی قرار دهد. جامعه جهانی در آستانه ورود به میانه دهه دوم هزاره سوم، بیش از پیش، نظام‌های حیات‌بخش کره زمین را تحت فشار و حیات خود و سایر جانداران را در معرض انواع تهدیدها جدی قرار داده است. به‌گونه‌ای که هرروز دامنه و ابعاد فشارهای وارده بر منابع طبیعی و زیست‌محیطی گسترده‌تر شده و بنیان‌های اقتصادی بسیاری از کشورها از جمله کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه‌یافته تضعیف کرده است. به همین دلیل امروزه موضوع حفاظت از محیط‌زیست و حفظ پایداری آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل و مشکلات جامعه جهانی در کانون توجه قرار گرفته است. مسائلی نظیر تغییرات اقلیمی، مصرف بی‌رویه منابع طبیعی و زیست‌محیطی، آلودگی آب‌های سطحی و زیرزمینی، آلودگی هوای شهرها، کاهش تنوع زیستی، فرسایش خاک، جنگل‌زدایی، تغییرات اقلیمی و غیره از جمله مسائل و مشکلاتی هستند که تمامی جوامع انسانی را در اقصی نقاط جهان تحت تأثیر قرار داده است. با افزایش جمعیت و ارتقای فناوری بشر برای بهره‌برداری از منابع طبیعی و زیست‌محیطی، و افراط در مصرف این منابع در چند دهه اخیر، و به دنبال آن انتشار حجم عظیمی از ضایعات و پسماندها به محیط‌زیست به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌هایی هستند که جامعه جهانی در حال حاضر با آن‌ها دست‌به‌گریبان است. اکنون بشر به این درک و شناخت رسیده است که الگوهای تولید و مصرفی که مدت‌های مدیدی در جهان از سوی جوامع غربی تبلیغ می‌شده‌اند، سرایی بیش نبوده و امکان توسعه اقتصادی مبتنی بر بهره‌برداری‌های بیشتر از منابع طبیعی و محیط زیستی بدون توجه به محدودیت‌های محیط‌زیست به‌مانند گذشته به‌هیچ‌عنوان میسر نیست.

به همین علت در سال‌های گذشته نشست‌ها و کنفرانس‌های متعددی برای رویارویی با فرایندهای تخریب محیط‌زیست در دستور کار جامعه جهانی قرار گرفته است. امضای بیش از ۵۰۰ کنوانسیون بین‌المللی و منطقه‌ای در زمینه حفاظت از محیط‌زیست، برگزاری اجلاس ریودوژانیرو در سال ۱۹۹۲، ژوهانسبورگ در سال ۲۰۰۲ و سرانجام کنفرانس ریو+۲۰ در سال ۲۰۱۲ و تصویب ده‌ها سند برای رویارویی با چالش‌های زیست‌محیطی به‌ویژه تصویب اهداف توسعه پایدار (SDGs) در سال ۲۰۱۵ مبین دغدغه و دل‌نگرانی‌های گسترده جامعه جهانی در خصوص تخریب محیط‌زیست در جهان است.

جمهوری اسلامی ایران نیز از این تحولات مستثنی نبوده و در خلال سال‌های گذشته به‌مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه به دلایل گوناگون از جمله تغییر و دگرگونی در الگوهای تولید و مصرف، توسعه شهرنشینی، صنعت و غیره با معضلات زیست‌محیطی گسترده‌ای مواجه شده است. از سوی دیگر گرچه در خلال چند دهه اخیر بسیاری از نماگرهای اقتصادی و اجتماعی توسعه در ایران با دگرگونی‌های قابل قبولی را تجربه کرده است و در برخی از جمله حوزه‌های اجتماعی و بهداشتی نظیر افزایش امید به زندگی، دسترسی به اطلاعات، پوشش تحصیلی، نرخ باسوادی و غیره روندهای روبه‌رشدی داشته اما بسیاری از این دگرگونی‌ها لزوماً به مفهوم مثبت یا مطلوب بودن برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه استوار نبوده‌اند و در بسیاری از موارد موجب افزایش تقاضا برای کالاها و خدمات زیست‌محیطی و تشدید روند بهره‌برداری از منابع

شده‌اند. از سوی دیگر وابستگی شدید اقتصاد ملی به درآمدهای حاصل از نفت و عدم تناسب با واقعیت‌های جامعه، ظرفیتی کاذب و به‌دوراز نیازها و قابلیت‌های اجتماعی کشور را باعث شده که بازتاب آن به‌صورت مصرف بی‌رویه بسیاری از منابع از جمله منابع سوخت‌های فسیلی، تمرکز فعالیت‌ها در بخش‌های خاصی از کشور، مهاجرت بی‌رویه شهرنشینی و گسترش حاشیه‌نشینی، افزایش ناهنجاری‌های اجتماعی، تهی شدن منابع سرزمین، تخریب منابع طبیعی به‌ویژه جنگل‌ها و مراتع، بیابان‌زایی و گسترش کویرها، انتشار انواع آلاینده‌های هوا، آلودگی آب‌های سطحی و زیرزمینی در کشور نمایان شده و موانع و محدودیت‌های جدی فراروی توسعه کشور به‌طور عام، و قرار گرفتن کشور در مدار توسعه پایدار ملی قرار داده است.

خوشبختانه موضوع حفاظت از محیط‌زیست در سال‌های اخیر به‌ویژه در برنامه ششم توسعه موردتوجه قرار گرفته و ضوابط و مقررات متعددی برای حفاظت محیط‌زیست به تصویب مراجع ذی‌ربط رسیده است که در صورت اجرای مفاد آن‌ها می‌توان تا حدود زیادی فرایندهای تخریب محیط‌زیست کشور را کاهش داد. همچنین، نگاهی به مهم‌ترین سیاست‌ها و ویژگی‌های بودجه ۹۸ نشان می‌دهد، مسئله پایداری زیست‌محیطی و تأکید بر توازن منطقه‌ای از اهم موارد مطرح در بودجه ۱۳۹۸ است. ثبات‌سازی اقتصاد کلان و بهبود فضای کسب‌وکار؛ تثبیت اشتغال؛ تأمین عدالت اجتماعی و بهبود توزیع درآمدها؛ مدیریت کسری تراز؛ بهبود تراز دارایی‌های سرمایه‌ای؛ و بهبود تعادل‌های منطقه‌ای-استانی از مهم‌ترین سیاست‌های تنظیم لایحه بودجه ۹۸ است. همچنین طبق گزارش سازمان برنامه‌وبودجه، از ویژگی‌های مهم لایحه بودجه باید به پایداری بودجه در مقابل تحریم‌ها؛ شفافیت و انضباط بودجه‌ای؛ توجه به علم، فرهنگ و محیط‌زیست؛ حمایت از معیشت عمومی و عدالت اجتماعی؛ و حمایت از تولید و اشتغال اشاره کرد.

بودجه سال ۹۸ در شرایط تحریم ارائه‌شده و دور از ذهن نیست کاستی در تأمین منابع مالی در کنار پدیده‌های اقلیمی و طبیعی چون خشک‌سالی و گسترش آلاینده‌ها، امکان آسیب به زیست‌بوم را ایجاد کند و پایداری زیست‌محیطی را تحت‌الشعاع قرار دهد. ابعاد این موضوع بر تحلیل‌گران پوشیده نیست و تجربه تحریم قبلی مؤید مسئله است. بنابراین ضرورت داشت تأکید بر پایداری بودجه در برابر تحریم‌ها و اولویت بیشتر به محیط‌زیست، بخشی از ویژگی‌های بودجه ۹۸ باشد که چنین نیز هست. رشد بیش از ۴۰ درصدی بودجه عمرانی محیط‌زیست و نگاه به جنبه‌های کیفی بخش محیط‌زیست در لایحه بودجه ۹۸، هرچند مغتنم است، اما با توجه به وسعت آسیب‌های وارد بر زیست‌بوم کشور در شرایط خشکیدگی فلات ایران و بروز بحران در عرصه‌های محیط‌زیست، آب و انرژی و گسترش پدیده‌های آلاینده و مخرب نظیر گردوغبار، تغییرات اقلیمی و خشک‌سالی... هنوز یک نقطه شروع است. برای تحلیل وضعیت محیط‌زیست در بودجه ۹۸ ابتدا نگاهی به وضعیت این بخش در اسناد بالادستی و مستندات قانونی می‌اندازیم.

۲) امور محیط‌زیست در اسناد بالادستی و مستندات قانونی

سازمان حفاظت محیط‌زیست به‌عنوان یک دستگاه حاکمیتی متولی حفاظت و بهسازی محیط‌زیست بوده و نظارت بر کلیه فعالیت‌های مرتبط با آب، هوا، خاک، تنوع زیستی و منابع طبیعی را بر عهده دارد. با توجه به نقش حاکمیتی و نظارتی سازمان حفاظت محیط‌زیست، این دستگاه باهدف نظارت بر عملکرد سایر

وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های اجرایی تأثیرگذار بر محیط‌زیست در جایگاه سازمانی مستقل به‌عنوان معاون ریاست‌جمهوری، در جایگاه یک‌نهاد فرابخشی قرار گرفته است. این جایگاه امکان تحقق حاکمیت دولت در حفظ محیط‌زیست را فراهم نموده است. به‌علاوه تحقق این وظایف مستلزم حفظ جایگاه مناسب موضوع محیط‌زیست در نظام برنامه‌ریزی است. پر واضح است، برنامه‌ها و سیاست‌های حفاظت از محیط‌زیست زمانی می‌توانند به نحوی ریشه‌ای بر مشکلات زیست‌محیطی فائق شوند و از بروز معضلات و مخاطرات زیست‌محیطی در آینده پیشگیری نمایند و به‌عنوان بستر توسعه کارکرد مطلوبی داشته باشند که در کلیه سطوح برنامه‌ریزی و از بدو شروع آن فعالانه در فرآیند برنامه‌ریزی‌های توسعه قرار گرفته و در تعامل تنگاتنگ با سایر بخش‌ها تصویب و اجرا شوند.

خوشبختانه این موضوع در نظام جمهوری اسلامی ایران مورد توجه قرار گرفته و به همین دلیل در سال‌های گذشته، وزن و اثرگذاری محیط‌زیست در برنامه‌های توسعه افزایش یافته و به تدریج دامنه آن به بخش‌های مختلف اثرگذار بر محیط‌زیست گسترش یافته است. به‌نحوی که حتی بازتاب آن را می‌توان در قانون اساسی مشاهده کرد (اصل پنجاهم قانون اساسی)؛ که این موضوع از نقاط عطف در نظام قانون‌گذاری کشور در زمینه محیط‌زیست است. زیرا اصل پنجاهم قانون اساسی در مقطعی در قانون اساسی کشور گنجانده شد که هنوز ابعاد و اهمیت فرایندهای تخریب محیط‌زیست در جهان به‌طور عام و در ایران به‌طور اخص چندان فراگیر نشده بود.

▪ اصل ۵۰ قانون اساسی

بر اساس اصل پنجاهم قانون اساسی، در جمهوری اسلامی حفاظت محیط‌زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط‌زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.

▪ سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران

در سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، اهمیت محیط‌زیست در قالب عبارت "بهره‌مندی از محیط‌زیست مطلوب" برای جامعه ایرانی درج شده است. با توجه به اهداف دیگر سند مانند توسعه اقتصادی، ارتقاء فرهنگ و اخلاق و..... می‌توان رویکرد ایجاد تناسب، میان نهادهای اجتماعی، اقتصادی و تعادل بوم‌شناختی را از این چشم‌انداز استنتاج کرد.

▪ سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران مرتبط با محیط‌زیست کشور

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در اجرای بند یک اصل ۱۱۰ قانون اساسی، در نامه‌ای به رؤسای قوا، سیاست‌های کلی محیط‌زیست را در ۱۵ بند در آبان ماه سال ۱۳۹۴ ابلاغ کردند. ایجاد نظام یکپارچه ملی محیط‌زیست، مدیریت هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی، جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست، تهیه اطلس زیست‌بوم کشور، تقویت دیپلماسی محیط‌زیست، گسترش اقتصاد سبز و نهادینه‌سازی فرهنگ و اخلاق زیست‌محیطی از جمله محورهای ابلاغیه رهبر معظم انقلاب اسلامی است.

- قوانین دائمی و خاص مرتبط با محیط زیست کشور
- قانون ملی شدن جنگل‌ها و مراتع کشور (مصوب ۱۳۴۱/۱۰/۲۷)
- قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶ با اصلاحات بعدی آن
- قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور با اصلاحات بعدی (مصوب ۱۳۴۶/۵/۳۰)
- قانون حفظ نباتات (مصوب ۱۳۴۶/۲/۱۸)
- قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست (مصوب ۱۳۵۳/۳/۲۸ و اصلاحیه مصوب ۱۳۷۱/۸/۲۴)
- قانون حفاظت دریا و رودخانه‌های مرزی از آلودگی با مواد نفتی (مصوب ۱۳۵۴/۱۱/۴)
- قانون حفظ و تثبیت کناره و بستر رودخانه‌های مرزی (مصوب ۱۳۶۳/۱۲/۸ هیأت وزیران)
- قانون حفظ و حمایت از منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور (مصوب ۱۳۷۱/۷/۵)
- قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا (مصوب ۱۳۷۴/۲/۳)
- قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴)
- قانون مدیریت پسماندها (مصوب ۱۳۸۳/۲/۲۰)
- قانون ایمنی زیستی (مصوب ۱۳۸۸/۶/۵)
- قانون توزیع عادلانه آب (مصوب ۱۳۶۱/۱۲/۱۶ و اصلاحیه مصوب ۱۳۶۴/۸/۱۴)

▪ سیاست‌ها و برنامه‌های محیط زیست در برنامه ششم (۱۴۰۰-۱۳۹۶)

صرف نظر از نحوه تدوین برنامه‌های عمرانی پیش از انقلاب، پس از انقلاب ۶ برنامه توسعه برای کشور تهیه و به تصویب رسیده است. برنامه ششم توسعه (۱۳۹۵-۱۴۰۰) به‌عنوان سومین برنامه از سند چشم‌انداز ۲۰ ساله مسئولیت بزرگی را برای حرکت در جهت اهداف این سند بر عهده دارد از این‌رو از این برنامه انتظار می‌رود تا بخشی از عقب‌ماندگی‌های دو برنامه قبلی را جبران نماید. این برنامه مشتمل بر ۱۲۴ ماده و ۱۲۸ تبصره است. محیط زیست در برنامه ششم توسعه به‌عنوان بخشی جداگانه ماده ۳۸ را شامل می‌شود که این ماده شامل ۲۳ بند، ۳ جزء و ۷ تبصره است.

ماده‌های ۲۶ و ۲۷ این به موضوعات توسعه منطقه‌ای و آمایش سرزمین اشاره دارد و ماده‌های ۳۵ و ۳۶ مربوط به مسائل آب بوده و بند الف ماده ۳۹ در رابطه با اصلاح قیمت آب و سایر حامل‌های انرژی به‌منظور کاهش شدت انرژی، افزایش بهره‌وری و کاهش آلودگی هوا، جزء ۲ بند الف ماده ۴۳ به موضوع رعایت ملاحظات زیست‌محیطی در فعالیت‌های معدنی و نیز بند ح ماده ۴۶ به نوسازی و بازسازی صنایع جهت کاهش مصرف و شدت انرژی و آلاینده‌ها اشاره دارد. همچنین در برنامه ششم توسعه به موضوعات دیگری همچون افزایش بهره‌وری و بهبود فناوری و دیگر موضوعاتی که به‌صورت غیرمستقیم به محیط زیست مربوط می‌شوند به‌کرات اشاره شده است.

خلاصه موارد الف و ب و جدول ۱، معرف اهداف، سیاست‌ها و راهبردهای محیط زیست در سند برنامه ششم است:

الف) اهداف کلی امور محیط زیست در برنامه ششم:

- کاهش انتشار آلاینده‌های زیست‌محیطی
- جلوگیری از تخریب و آلودگی محیط‌زیست و منابع طبیعی و احیاء آنها
- حفاظت و احیای تنوع زیستی کشور
- حکمرانی مطلوب محیط‌زیستی

ب) مهم‌ترین تحولات اهداف کمی کلیدی امور محیط زیست در برنامه ششم:

- تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در مناطق
- تدوین و اجرای برنامه جامع مقابله با گرد و غبار
- نظارت بر چگونگی اجرای برنامه‌های ارزیابی اثرات محیط زیستی طرح‌های توسعه‌ای
- بررسی و بازنگری در مناطق چهارگانه محیط زیست و تدقیق مرز براساس استاندارد ICUN
- تهیه و اجرای برنامه مدیریت و حفاظت گونه‌ها
- تدوین و اجرای مدیریت زیست بومی و تأمین حلقه اکولوژیک تالاب‌ها و دریاچه‌های کشور

جدول ۱) راهبردها و سیاست‌های برنامه ششم توسعه در محیط‌زیست

سیاست‌ها	راهبردها
- اتخاذ سیاست‌های تشویقی و تنبیهی در جهت کاهش آلاینده‌گی و حمایت از انرژی‌های نو و تجدید پذیر استفاده از ابزارهای مالی مانند وضع عوارض و مالیات بر واحدهای ایجادکننده آلاینده‌گی - استفاده از سازوکارهای پولی (اعطای وام کم‌بهره برای توسعه فناوری‌های پاک) برای توسعه اقتصاد کم‌کربن - درونی کردن هزینه‌های تخریب و آلودگی محیط‌زیست در هزینه فایده طرح‌ها و پروژه‌های اثرگذار بر محیط‌زیست - منظور کردن سیاست‌ها و برنامه‌های سازگاری با اقلیم در برنامه‌های کلیه بخش‌های اثرگذار - استقرار نظام حسابداری محیط‌زیست و تهیه حساب‌های اقماری محیط‌زیست	توسعه اقتصاد کم‌کربن
- حمایت پولی (اعطای یارانه‌ها) و مالی (معافیت‌های مالی) از فناوری‌های سبز - توسعه رویکرد بوم‌شناسی صنعتی - توسعه و حمایت از صنایع بازیافت - توسعه سازوکارهای اجرای بهره‌وری سبز	توسعه فناوری‌های سبز و ارتقای بهره‌وری سبز
- بازنگری و تدوین استانداردهای ملی و منطقه‌ای کیفیت هوا - بازنگری و تدوین استانداردهای ملی و منطقه‌ای کیفیت آب - مطالعه و بررسی آلاینده‌های آب‌وخاک - شناسایی و بهسازی مناطق دارای خاک‌های آلوده - توسعه فناوری‌های پالایش خاک به‌ویژه گیاه‌پالایی - استفاده از سازوکارهای اقتصادی برای بهبود کیفیت آب‌وهوا از جمله استفاده از مجوزهای قابل مبادله - توسعه سیستم‌های پایش آلاینده‌های آب، هوا و خاک	بهبود کیفیت هوا، آب‌وخاک
- استفاده از ابزارهای مالی و پولی برای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای - توسعه پوشش‌های گیاهی برای جذب گازهای گلخانه‌ای - توسعه فناوری‌های جذب گازهای گلخانه‌ای - توانمندسازی کشور برای جذب منابع مالی بین‌المللی	کنترل انتشار گازهای گلخانه‌ای

سیاست‌ها	راهبردها
<ul style="list-style-type: none"> - بازنگری در قوانین و مقررات مرتبط با اعطای کمک از سازمان‌های بین‌المللی - اعطای وام‌های کم‌بهره به تولیدکنندگان جهت کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای - توسعه فناوری‌های پاک و غیر آلاینده 	
<ul style="list-style-type: none"> - ادغام ملاحظات و شاخص‌های توسعه پایدار در بخش‌های مختلف اقتصادی، تولیدی، زیربنایی - بازنگری و ایجاد ساختار مناسب برای تدوین، پیگیری و پایش اهداف توسعه پایدار در کشور - نهادینه کردن اهداف توسعه پایدار در تمامی حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی - سازمان‌دهی و ایجاد سازوکارهای مناسب برای برخورداری از کمک‌های بین‌المللی در زمینه توسعه پایدار 	<p>حفاظت و بهره‌برداری خردمندان از زیست‌بوم‌ها</p>
<ul style="list-style-type: none"> - وضع عوارض و مالیات بر واحدهای ایجادکننده آلاینده‌ها - ایجاد بسترهای لازم برای استفاده از ابزارهای اقتصادی برای حفاظت از محیط‌زیست مانند مجوزهای انتشار قابل‌مبادله - هدفمند کردن یارانه‌ها و حذف یارانه‌های مخرب محیط‌زیست 	<p>اعمال هزینه‌های آلودگی و تخریب محیط‌زیست در ارزیابی و محاسبات طرح‌ها و اقتصاد کشور</p>
<ul style="list-style-type: none"> - تشویق و توسعه مبارزه بیولوژیک - توسعه و کاربرد کودهای شیمیایی تجزیه‌پذیر - استفاده از سموم شیمیایی با منشأ زیستی - حذف و کاهش یارانه‌های کود و سم - توسعه استفاده از کودهای بیولوژیک 	<p>مدیریت و کاهش مصرف کود و سموم شیمیایی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - تدوین دستورالعمل‌ها و ضوابط لازم برای بهره‌برداری پایدار از مناطق تحت حفاظت محیط‌زیست - بهسازی زیست‌بوم‌های بحرانی از جمله تالاب‌ها و رودخانه‌ها 	<p>حفظ تنوع زیستی و بهبود شرایط زیست‌بوم‌های خسارت‌دیده، بحرانی و حساس</p>
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه جنگل‌کاری با گونه‌های بومی - ساماندهی و خروج دام از جنگل‌های شمال - توسعه پژوهش‌های کاربردی برای مبارزه با آفات و بیماری‌های گیاهان جنگلی - ارتقای مشارکت‌های مردمی برای حفاظت از جنگل‌ها - استفاده از دانش سنتی برای حفاظت از جنگل‌ها - توسعه گردشگری طبیعی در عرصه‌های جنگلی - افزایش سطح جنگل‌های حفاظت‌شده - کاهش بهره‌برداری از جنگل‌های شمال - ارتقای پوشش حفاظتی جنگل‌ها - توانمندسازی و ایجاد زیرساخت‌ها برای روبرویی با حوادث غیرمترقبه از جمله آتش‌سوزی در جنگل‌ها 	<p>حفاظت از جنگل‌های هیرکانی، زاگرس و حرا</p>
<ul style="list-style-type: none"> - بازنگری در مدیریت منابع طبیعی و زیست‌محیطی - تقویت همگرایی دستگاه‌های متولی محیط‌زیست و منابع طبیعی - بازنگری و اصلاح شرح وظایف دستگاه‌های اجرایی مرتبط با محیط‌زیست و منابع طبیعی - تقویت و توانمندسازی دستگاه‌های اجرایی مرتبط با محیط‌زیست و منابع طبیعی - توسعه مدیریت به هم پیوسته منابع آب - تدوین طرح‌های مدیریت یکپارچه آبخیزها - توسعه آبخوان‌داری برای حفاظت و بهره‌برداری پایدار از منابع آب - کاهش و پیشگیری از تولید آلاینده‌ها و تخریب محیط‌زیست در فرایندهای تولیدی، خدماتی و زیربنایی - ایجاد مدیریت جامع پسماندها با تأکید بر گسترش روش‌های بازیافت با اولویت نقاط بحرانی 	<p>مدیریت یکپارچه کنترل و بهبود کمی منابع و کیفیت آب، خاک و هوا</p>

سیاست‌ها	راهبردها
<ul style="list-style-type: none"> - بازنگری در شرح وظایف دستگاه‌های ستادی و اعطای اختیارات بیشتر به مراکز استان‌ها - تفویض اختیار تدوین سیاست‌ها و راهبردهای محیط‌زیست مناطق و استان‌ها - کاهش فرایندهای انجام کار و عدم تمرکز در تصمیم‌گیری - ارتقای مشارکت‌های مردمی برای حفاظت از محیط‌زیست - اصلاح سازوکارهای مشارکتی برای واگذاری برخی از مسئولیت‌های حفاظت از محیط‌زیست 	<p>تمرکززدایی و واگذاری مسئولیت‌ها و تقسیم وظایف بر اساس تخصص و مهارت استان‌ها و جوامع محلی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - حمایت و پشتیبانی از نهادهای حامی محیط‌زیست و منابع طبیعی - تقویت همکاری و توسعه مشارکت‌های مردمی برای حفاظت از محیط‌زیست از طریق اجرای طرح‌های زیست‌محیطی - استفاده از توانمندی‌های بخش خصوصی برای مقابله و کاهش مخاطرات زیست‌محیطی - تدوین دستورالعمل‌ها و ضوابط لازم برای بهره‌برداری پایدار از مناطق تحت حفاظت توسط بخش‌های خصوصی 	<p>ارتقای آموزش و مشارکت‌های مردمی برای حفاظت از محیط‌زیست و منابع طبیعی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - ادغام هزینه‌های تخریب و ارزش‌های تنوع زیستی در تحلیل هزینه فایده طرح‌ها و پروژه‌ها (درونی کردن هزینه‌های جانبی) - ادغام ارزش‌ها و هزینه‌های تخریب محیط‌زیست در حساب‌های ملی 	<p>ارزش‌گذاری خدمات تنوع زیستی، محاسبه خسارت و سبز شدن حساب‌های ملی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و تسهیل گردش اطلاعات زیست‌محیطی در کشور - یکپارچه‌سازی اطلاعات و آمار زیست‌محیطی در کشور - به اشتراک‌گذاری آمار و اطلاعات زیست‌محیطی در کشور - تسهیل و ایجاد بسترهای لازم برای برقراری ارتباط و تعامل با کشورهای پیشرو در زمینه فناوری‌های زیست‌محیطی - بسترسازی و حمایت از توسعه انرژی‌های پاک و تجدید پذیر - حمایت از صنایع و فناوری‌های بازیافت با استفاده از تسهیلات کم‌بهره 	<p>توسعه و اشاعه اطلاعات زیست‌محیطی</p>
<ul style="list-style-type: none"> - توسعه و ارتقای فعال ایران در مجامع بین‌المللی و منطقه‌ای - تقویت و توانمندسازی جمهوری اسلامی ایران برای استفاده از منابع مالی و کمک‌های بین‌المللی در چارچوب کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های مرتبط با محیط‌زیست و منابع طبیعی - حفظ و ارتقای نقش پیشرو جمهوری اسلامی در چارچوب کنوانسیون‌های بین‌المللی - تقویت همکاری‌های منطقه‌ای برای حل و فصل معضلات زیست‌محیطی فرامرزی 	<p>دیپلماسی محیط‌زیست</p>

مأخذ: سند فرا بخش محیط‌زیست، ۱۳۹۴، سند برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۹-۱۳۹۵)، سازمان برنامه و بودجه

۳) تصویر وضع موجود بخش محیط‌زیست و اهم چالش‌ها

جمهوری اسلامی ایران به دلیل شرایط اکولوژیکی و اقلیمی حاکم بر آن، از مناطق پویا و مهم از منظر منابع طبیعی در جهان محسوب می‌شود. منابع ارزشمند اکولوژیکی، تنوع زیستی، منابع نسبتاً مناسب آب در مقایسه با کشورهای همجوار، ذخایر فراوان منابع سوخت‌های فسیلی، مرزهای طولانی و تعدد همسایگان محصور در خشکی و... این منطقه را به یکی از مهم‌ترین مناطق جهان تبدیل کرده و از قابلیت‌ها و توانمندی‌های بسیار بالایی برای دستیابی به توسعه پایدار برخوردار است.

تحولات اقتصادی و اجتماعی که در دهه‌های اخیر در پهنه کشور صورت گرفته است، اثرات عمیق و گسترده‌ای را بر پهنه کشور برجای گذاشته و ناپایداری‌های متعددی نظیر انواع آلودگی‌های زیست‌محیطی، فرسایش خاک، تخریب جنگل‌ها و مراتع و... در کشور باعث شده‌اند. هرچند گذر از جامعه سنتی و

نیمه صنعتی مبتنی بر صادرات مواد خام به جامعه صنعتی هزینه‌هایی بر محیط‌زیست تحمیل نموده و باعث بروز ناپایداری‌هایی در آن می‌شوند، اما در این فرایند گذار باید تلاش کرد تا حد امکان هزینه‌های تخریب محیطی کاهش یافته و نقاط ضعف به نقاط قوت و تهدیدها به فرصت‌ها تبدیل شوند. به همین دلیل شناسایی تهدیدها و فرصت‌ها، نقاط قوت و ضعف‌ها در حوزه‌های مرتبط با محیط‌زیست و تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها و نقاط ضعف به نقاط قوت از مهم‌ترین موضوعاتی است که می‌بایست در کانون توجه قرار گیرند. در کادر زیر اهم چالش‌های بخش محیط‌زیست ارائه شده است.

اهم چالش‌ها

بحران کمبود و کاهش منابع آب، آلودگی هوا، بیابان‌زایی، فرسایش خاک، بروز انواع معضلات زیست محیطی فرامرزی مانند افزایش پدیده گرد و غبار، آلودگی نواحی دریایی و ساحلی به انواع آلاینده‌های نفتی و غیره از زمره مهم‌ترین معضلات زیست محیطی کشور هستند. این پدیده‌ها در نتیجه تغییرات اقلیمی و افزایش خشکسالی‌ها باعث تشدید این معضلات در کشور شده است.

۴) عملکرد محورهای کلیدی محیط‌زیست در دولت‌های یازدهم و دوازدهم

نگاهی به وضعیت اسناد بالادستی نظیر سیاست‌های کلی محیط‌زیست، احکام برنامه ششم توسعه، قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست، قانون هوای پاک و سایر قوانین (بند ۲ این گزارش) موجود مؤید این مهم است که با بروز بحران در عرصه‌های محیط زیست، آب و انرژی و گسترش پدیده‌های آلاینده و مخرب نظیر گرد و غبار، تغییرات اقلیمی و خشکسالی، حجم وظایف و مسئولیت‌های سازمان حفاظت محیط‌زیست به‌عنوان متولی اصلی تحقق اهداف اصل پنجاهم قانون اساسی بیش‌ازپیش افزایش یافته است. سرنوشت و آینده ایرانیان در گرو چگونگی رفتار با محیط‌زیست است و در صورتی که بحران‌های محیط زیستی مدیریت نشده و توازون اکولوژیک کشور احیا نشود، می‌تواند به تهدید امنیت ملی نیز بیانجامد.

اهمیت محیط‌زیست با توجه به آگاهی‌های روزافزون جوامع، بیش از دوره‌های قبلی در کانون توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کشور ما از جمله در سیاست‌ها و راهبردهای برنامه ششم توسعه، قرار گرفته است. مطابق ماده (۲) قانون برنامه ششم توسعه، محیط‌زیست به‌عنوان موضوعی خاص و راهبردی^۱ تعیین شده است. این مهم به‌عنوان یکی از اصول و جهت‌گیری‌های بنیادین دولت دوازدهم نیز لحاظ گردیده و ایجاد بسترهای لازم برای پایدارسازی محیط‌زیست یک اولویت جدی قلمداد شده است. به همین دلیل دولت در سالیان اخیر، برنامه توسعه اجتماعی خود را بر محور حفاظت و بهبود وضعیت محیط‌زیست قرار داده که عملکرد متغیرهای کلیدی محیط‌زیست در دولت‌های یازدهم و دوازدهم مؤید این موضوع است. در بودجه ۹۸ نیز تعامل سازنده و مؤثر اقتصاد و محیط‌زیست در اولویت قرار دارد. گزارش پیش رو در ادامه

^۱ در گزارش پیش رو نیز امور محیط زیست به عنوان یکی از موضوع خاص مورد بررسی قرار گرفته که به همراه سایر گزارش‌های تحلیلی در موضوعات کلان و بخشی، مکمل یکدیگر خواهند بود.

خود، درصدد تحلیل بخش محیط‌زیست در بودجه ۹۸ و البته در قیاس با چند سال قبل (۹۵، ۹۶ و ۹۷) است.

جدول ۲) عملکرد متغیرها در مقایسه باهدف‌های کمی و کیفی قانون بودجه ۱۳۹۷، قانون برنامه ششم توسعه و سایر اسناد فرادستی

ردیف	عنوان هدف کمی	واحد سنجش	سال ۱۳۹۶ *				
			سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۲	هدف		
					عملکرد	درصد تحقق	
۲	اجرای تعهدات ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی و توسعه دیپلماسی محیط‌زیست	درصد	۵۳	۳۰	۷۰	۱۰	۱۴,۲۹
۷	ایجاد سیستم پایش بر خط آب، هوا و خاک	تعداد	۲۲۴	۳۸۰	۲۸۷	۱۸۷	۶۵,۱۶
۹	ایجاد، ارتقا و گسترش سیستم‌های پایش منابع محیط زیستی	درصد	۲۱,۵	۱۰	۴۰	۱۲	۳۰
۱۳	تدوین طرح‌های توجیهی - تفضیلی مناطق	تعداد	۱۴۱	۹۰	۱۹۳	۱۵۰	۷۷,۷۲
۱۴	تدوین نظام یکپارچه اطلاعات محیط زیستی	مورد	۲	۱	۲	۱	۵۰
۱۵	اجرا برنامه اقدام ملی حفاظت از محیط زیست دریایی کشور	درصد	۲۰	۰	۲۰	۲	۱۰
۱۶	تدوین و اجرا برنامه جامع کاهش آلودگی هوا، صدا و امواج	شهر	۱۷	۸	۴۰	۱۲	۳۰
۱۷	تدوین و اجرای برنامه جامع آموزش محیط زیستی	درصد	۲۷	۱۶	۳۰	۱۰	۳۳,۳۳
۱۸	تدوین و اجرای برنامه جامع احیا رودخانه‌ها	رودخانه	۱۰	۲	۲۵	۱	۴
۱۹	تدوین و اجرای برنامه جامع مقابله با گرد و غبار	استان	۹	۱	۱۵	۵	۳۳,۳۳
۲۰	تدوین و اجرای برنامه مدیریت زیست بومی زیست بوم‌های حساس و شکننده	تعداد	۱۱	۵	۱۷	۴	۲۳,۵۳
۲۱	تدوین و اجرای کامل برنامه جامع مدیریت پسماندها	مراکز استان	۹	۲	۱۵	۱۰	۶۶,۶۷
۲۲	تدوین و اجرای مدیریت زیست بومی و تأمین حقایق اکولوژیک تالابها و دریاچه‌های کشور	تالاب	۴	۰	۵	۵	۱۰۰
۲۳	توانمندسازی و تقویت ظرفیت‌های ساختاری و حقوقی برای حفاظت اثر بخش از محیط زیست	درصد	۲۰	۸	۳۵	۲۶	۷۴,۲۹
۲۴	تهیه و اجرای برنامه عمل مدیریت و حفاظت گونه‌ها	تعداد	۱۳	۷	۲۵	۲	۸
۲۵	تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در مناطق	درصد	۱۳,۳۵	۰	۲۵	۲۵	۱۰۰
۲۶	حفاظت و احیاء تالاب‌های کشور	درصد	۷	۳	۹	۹	۱۰۰
۲۷	حفاظت و ساماندهی مناطق تحت مدیریت	استان	۳۱	۱۵	۳۱	۳۱	۱۰۰
۲۸	حمایت و پشتیبانی از سمن‌ها، سرمایه‌های اجتماعی و تشکل‌های غیردولتی حامی محیط زیست	تعداد	۸۳۳	۷۵۰	۸۷۵	۶۳۹	۷۳,۰۳
۲۹	خود اظهاری در پایش منابع صنعتی، خدماتی و معدنی	درصد	۱۷	۵	۳۵	۱۱	۳۱,۴۳
۳۰	کاهش اثرات مخاطرات زیست محیطی در مناطق تحت مدیریت	استان	۲۷	۱۵	۳۱	۹	۲۹,۰۳
۳۱	مطالعه و شناسایی ذخایر ژنتیکی، مناطق فسیلی و غارهای کشور	درصد	۱۳,۳۵	۸	۲۰	۱۰	۵۰

ردیف	عنوان هدف کمی	واحد سنجش	سال ۱۳۹۶ *		
			سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۲	درصد تحقق
۳۳	مطالعه، نظارت بر ارتقا، توسعه سیستم‌های جمع آوری و تصفیه و بازچرخانی پساب و فاضلاب	درصد	۲۱.۵	۱۰	۱۰۰
۳۴	میزان کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای نسبت به وضع موجود	میلیون تن در سال	۳۲.۵	۰	۲۸.۹۵
۳۷	نظارت بر چگونگی اجرای برنامه‌های ارزیابی اثرات محیط زیستی طرح‌های توسعه	گزارش	۳	۰	۱۰۰

* آخرین آمار عملکرد موجود دستگاه‌ها مربوط به سال ۱۳۹۶ می‌باشد. عدد صفر برای برخی شاخص‌های سال ۱۳۹۲ به دلیل عدم وجود آمار مربوط است.

جدول (۳) عملکرد محورهای کلیدی محیط زیست طی دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۲

محورها	عملکردهای هر محور
۱- اجرای برنامه مدیریت خاک، پسماند و فاضلاب و تکمیل مقررات ناظر بر آن	<ul style="list-style-type: none"> تدوین تصویب لایحه حفاظت خاک در دولت و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی تدوین، تصویب و ابلاغ استاندارد کیفیت خاک و راهنماهای مبتنی بر استانداردهای کیفیت منابع خاک و راهنماهای آن، تهیه پیش نویس دستورالعمل‌های برآورد جرائم آلودگی خاک و تدوین آیین نامه اجرایی تخلیه فاضلاب خام و مواد آلاینده ارائه ضوابط برای تخلیه فاضلاب و مواد آلاینده برای جلوگیری از آلودگی خاک و تدوین دستورالعمل رفع آلودگی خاک جهت پیشگیری، کنترل و احیاء خاکهای آلوده ارائه ضوابط زیست محیطی "کاهش و حذف تدریجی مصرف کیسه‌های پلاستیکی" به شورایی عالی محیط زیست جهت تصویب. تدوین حد تبدیل پسماند عادی و ویژه به یکدیگر در راستای ماده ۲۵ آیین نامه اجرایی قانون مدیریت پسماندها.
۲- ارتقاء کارآمدی در حفاظت از منابع طبیعی و تنوع زیستی	<p>الف - مدیریت زیست بومها و مناطق تحت مدیریت</p> <ul style="list-style-type: none"> اجرای برنامه مدیریت زیست بومی در اکوسیستم‌های حساس با اولویت پارک‌های ملی. تهیه و تدوین اطلس بروز رسانی شده مناطق تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست تدوین و انتشار بیش از ۹ ضابطه و برنامه عملیاتی در حوزه محیط زیست دریایی شامل استانداردهای کیفیت آبهای محیطی خزر، دریافت فضولات نفتی از شناورها، برآورد خسارات نفتی، پایش ملی محیط زیست دریایی، راهنمای استفاده از مواد پراکنده ساز نفتی پهنه بندی فضایی سواحل مکران و شناسایی ۱۶ منطقه مستعد حفاظت و معرفی جزیره دارا بعنوان پارک ملی دریا <p>ب- حفاظت از زیست بومهای آبی (تالابها و دریاچه‌ها) و اصلاح مدیریت منابع آب در حوزه محیط زیست کشور</p> <ul style="list-style-type: none"> برگزاری کمیته ملی نجات خلیج گرگان در استان و سازمان مرکزی به منظور تهیه طرح جامع حفاظت و احیای خلیج گرگان و تالاب میانکاله اجرای برنامه مدیریت زیست بومی تالابها و رودخانه‌های در معرض خطر شامل: تدوین و اجرای برنامه‌های مدیریت زیست بومی در سطح ملی و منطقه‌ای، پیگیری تخصیص حقایق زیست محیطی تالابها، تدوین برنامه مدیریت جامع تالابها، تهیه نقشه‌های زون بندی و تعیین پهنه‌های با حساسیت زیاد. <p>ج- مدیریت گونه‌های حیات وحش</p> <ul style="list-style-type: none"> اجرای برنامه سالانه سرشماری پرندگان و اندازه گیری روند تغییرات بلند مدت جمعیت و پراکنش پرندگان آبی زمستان گن استانه‌های شمالی اعمال ممنوعیت شکار پرندگان مهاجر آبی، کنار آبی با هدف همکاری در سازمان دامپزشکی برای جلوگیری از شیوع بیماری آنفولانزای فوق حاد پرندگان. انقراض بیمه حفاظت از گونه‌های جانوری در معرض تهدید یوزپلنگ آسیایی و پلنگ، بیمه تکمیلی محیط بانان زیستگاه‌های یوزپلنگ (بالغ بر ۵۰۰ نفر شامل محیط بانان و خانواده ایشان)، بیمه جبران خسارت وارده وحوش به دام اهلی. تدوین برنامه اقدام ملی حفاظت از پستانداران دریایی و سند راهبردی امداد و نجات حیات وحش <p>د- مدیریت ذخائر ژنتیکی</p> <ul style="list-style-type: none"> ساماندهی نمونه‌های منحصر به فرد موزه تاریخ طبیعی و آغاز اجرای طرح موزه ملی تاریخ طبیعی ایران. جمع آوری، شناسایی، بازنمایی، ساماندهی و تکمیل بانک اطلاعاتی ۲۳۰۰۰ نمونه انواع فسیل جانوری، گیاهی، سنگ و کانی و نمونه بیولوژیک موجود در مخازن علمی و پروسس و فراوری ۳۰ نمونه فسیل پالینومورف استخراج و مطالعه ۳۵۰ قطعه فسیل مهره دار از منطقه فسیلی مراغه به عنوان منطقه پابوت مطالعه فسیلی کشور
۳- ارتقاء دیپلماسی آب و احیاء دیپلماسی محیط	<p>الف- اجرای برنامه مرتبط با کنوانسیون‌ها، پیمان‌ها و همکاری‌های مشترک منطقه‌ای و بین المللی از جمله:</p>

<ul style="list-style-type: none"> • تدوین طرح سازگاری با تغییر اقلیم در حوزه آبخیز بختگان مهارلو با همکاری برنامه عمران سازمان ملل متحد (UNDP). • توسعه سیستم‌های نوین، جهت پایش و استفاده از فناوری‌های جدید پایش برخط با همکاری وزارت محیط زیست ژاپن (شامل خرید، تأمین زیرساخت‌ها در اداره کل خوزستان، انتقال و تریخیص یک دستگاه سیلومتر با هدف ارزیابی کارایی که در آذرماه ۱۳۹۶ نصب و راه اندازی شد. • برگزاری نشست اتحادیه اروپا در خصوص اقتصاد چرخشی بر پایه بازیافت طی همکاری‌های بعمل آمده و استحصال نقاط همکاری مشترک با اتحادیه اروپا. • تهیه دستورالعمل برنامه اقدام ملی متناسب کاهش انتشار (NAMAS) در چارچوب موافقتنامه تغییرات آب و هوا <p>ب- برگزاری نشست‌ها و کارگاه‌های آموزشی منطقه‌ای و بین المللی</p> <ul style="list-style-type: none"> • برگزاری کارگاه آموزشی بررسی موضوع تغییر اقلیم و ابعاد حقوقی، فنی و سیاسی موافقتنامه پاریس • برگزاری کارگاه آموزشی دو روزه در زمینه پایش و پیش بینی طوفان‌های گرد و غبار در اهواز با مشارکت مرکز تحقیقات سازمان هواشناسی ژاپن، مرکز تحقیقات محیط زیست ژاپن، سازمان هواشناسی و سازمان حفاظت محیط زیست به منظور توسعه فناوری‌های نوین. • برگزاری کنفرانس بین المللی تهران در ۱۴-۱۲ تیرماه سال ۱۳۹۶ با همکاری وزارت امور خارجه در راستای اجرایی کردن بند ۷ مصوبه اجلاس ۷۲ سازمان ملل (دی ماه ۱۳۹۵) و انجام جلسات مشورتی و صدور دو قطعنامه و بیانیه. <p>ج- انعقاد و اجرای تفاهم نامه‌های منطقه‌ای و بین المللی</p> <ul style="list-style-type: none"> • انعقاد تفاهم نامه همکاری با بانک مرکزی ایران به منظور تعیین ارزش اقتصادی دارائی‌ها و هزینه‌های آلودگی و تخریب محیط زیست ، انتشار اوراق مشارکت سبز با هدف کاهش مصرف انرژی، حل مشکل سازمان برای دریافت و پرداخت منابع اعتباری بین المللی • انجام توافق اولیه با بانک سرمایه گذاری زیر ساخت آسیا برای بهره گیری از منابع اعتباری آن برای اجرای پروژه‌های اولویت دار محیط زیست با همکاری صندوق ملی محیط زیست • امضاء تفاهم نامه مالی- اداری گشایش مرکز اپدیم در کشور با محوریت اهداف بشر دوستانه دولت و جذب کمک‌های فنی و بهره مندی از امکانات سازمان‌های منطقه‌ای و بین المللی ، اعتماد سازی ، معرفی توانمندی‌های کشور ، تعامل با کشورهای منطقه و اشتراک تجربیات عضو اسکاپ در زمینه بلایای طبیعی 	<p>زیست</p>
<p>الف - مقابله با گرد و غبار</p> <ul style="list-style-type: none"> • تهیه طرح تکمیل شبکه پایش در بخش شرقی کشور به منظور تکمیل شبکه ملی پایش گرد و غبار در دو اندازه ۱۰ PM₁₀ و ۵ PM_{2.5} به منظور ارزیابی آلودگی گرد و غبار و اعلام هشدارهای سلامتی • اختصاص مبلغ یکصد و پنجاه میلیون دلار (معادل ۵۲۵۰ میلیارد ریال) از محل برداشت از ورودی سال ۱۳۹۷ صندوق توسعه ملی برای اجرای وظایف مندرج در بند "س" ماده ۳۸ قانون برنامه ششم توسعه موضوع مقابله با ریزگردها در خوزستان • برنامه ریزی و ایجاد ظرفیت اجرایی برای اجرای برنامه مدیریت یکپارچه منابع آب در حوضه آبریز دریاچه ارومیه با حمایت مالی دولت ژاپن و همکاری ستاد احیای دریاچه ارومیه <p>ب- مدیریت و کنترل آلودگی هوا</p> <ul style="list-style-type: none"> • تکمیل مرحله اول برنامه مدیریت حذف هیدروکربن‌ها با هدف پایبندی به تعهدات در قبال پروتکل مونترال و نهایی سازی طرح برآورد مصرف جایگزین‌های مواد مخرب لایه اوزن • تعیین صنایع آلاینده کلانشهر تهران (۴۲۲ مورد) و سهم منابع متحرک و ثابت و خانگی در انتشار آلاینده‌های کلانشهر تهران • تهیه فاز اول دستورالعمل اجرای سنجش، گزارش دهی و صحت سنجی (MRV) اندازه گیری گزارش و صحت سنجی آلاینده‌های هوا و گازهای گلخانه‌ای 	<p>۴-مقابله با پدیده ریزگردها و کنترل آلودگی هوا</p>
<p>الف- آموزش و فرهنگ سازی محیط زیست</p> <ul style="list-style-type: none"> • اعطای جایزه ملی محیط زیست به مبتکران، فعالان و خادمین محیط زیست کشور • برگزاری بیش از ۱۹ کارگاه آموزشی ملی، منطقه‌ای و بین المللی از جمله : در مورد طرح جامع مدیریت زیست محیطی مناطق ساحلی جنوب کشور در استان هرمزگان، در خصوص مدیریت جامع مناطق ساحلی (ICZM) با مشارکت وزارت محیط زیست فرانسه و حضور نمایندگان دستگاه‌های مرتبط در سازمان حفاظت محیط زیست و برگزاری نمایشگاه محیط زیست دریایی و نقش آن در توسعه متوازن • تدوین و تصویب محتوای آموزشی محیط زیستی ویژه مربیان پیش دبستانی و بازنگاری کتاب انسان و محیط زیست برای سال تحصیلی جدید <p>ب- جلب مشارکت‌های مردمی</p> <p>ج- انعقاد تفاهم نامه‌های همکاری</p> <ul style="list-style-type: none"> • انعقاد تفاهم نامه همکاری با سازمان مناطق آزاد برای اجرای برنامه‌های ارزیابی زیست محیطی، حفاظت، بازسازی و احیاء زیستگاه‌ها، جلوگیری از ورود گونه‌های غیر بومی ، پایش و مطالعات مشترک، کمک به توانمند سازی جوامع بومی انجام مطالعات علمی • امضاء تفاهم نامه همکاری سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان نظام مهندسی منابع طبیعی و کشاورزی کشور برای ایجاد زمینه‌های همکاری دو جانبه در خصوص ایجاد هسته‌های HSE ، مدیریت گونه‌های جانوری و تسهیل در استفاده از فن‌آوری سازگار با محیط زیست 	<p>۵-آموزش محیط زیست و افزایش مشارکت اجتماعی در حمایت از محیط زیست</p>
<ul style="list-style-type: none"> • تدوین طرح پژوهشی ارزیابی مقایسه‌ای خدمات اکوسیستمی در بوم نظام‌های مختلف زراعی و برگزاری کارگاه آموزشی ایمنی زیستی با همکاری انجمن ارگانیک ایران • نظارت بر اجرای طرح استقرار کشاورزی پایدار و طرح‌های معیشت پایدار در حوزه آبخیز تالاب بین المللی ارومیه 	<p>۶-حمایت از کشاورزی مبتنی بر پایدار</p>

<ul style="list-style-type: none"> • تعیین سیاست‌ها و نهایی نمودن پهنه‌های استقرار قفس‌های پرورش ماهی در قفس در کل مناطق دریایی کشور • تدوین چهارچوب اصولی و قانونی برای رعایت ضوابط زیست محیطی در معادن و تهیه پیش نویس ضوابط زیست محیطی فعالیت معادن موضوع ماده ۱۱۶ آئین نامه اجرائی قانون معادن • برگزاری همایش ملی صنایع و خدمات سبز و اجرای پروژه ارتقاء سیستم‌های مدیریت محیط زیست در صنعت نفت و آسفالت پاسارگاد • تدوین ضوابط جدید زیست محیطی بر اساس ماده ۱۱ قانون هوای پاک مبتنی بر ضوابط استقرار، توسعه و بهره برداری واحد صنعتی 	<p>۷- حفظ محیط زیست در بخش صنعت و معدن</p>
<ul style="list-style-type: none"> • تعیین سهم ارزش اقتصادی ۱۹ منطقه ارزشگذاری شده از مناطق تحت حفاظت سازمان محیط زیست و محاسبه سهم نیم درصد اقتصاد سبز در تولید ناخالص داخلی سال ۱۳۹۶ • اجرای برنامه خود اظهاری واحدهای صنعتی و خدماتی سبز بر اساس شاخص‌های انتخاب صنعت و واحد خدماتی سبز • شناسایی و معرفی واحدهای صنعتی و خدماتی دوستدار محیط زیست در چارچوب برند سازی صنایع سبز • تدوین دستورالعمل بانکداری سبز و اعلام شاخص‌های آن و نظارت بر جریان سازی و نهادسازی شاخص‌های توسعه پایدار در حدود ۳۰ دستگاه اجرایی • برگزاری نمایشگاه بین المللی محیط زیست با محور اقتصاد سبز و حضور صدها شرکت داخلی و خارجی و برگزاری ششمین دو جشنواره بین المللی فیلم سبز در ۳۱ استان کشور 	<p>۸- اقتصاد سبز</p>
<ul style="list-style-type: none"> • برگزاری تعداد ۲۱ جلسه ارزیابی زیست محیطی و بررسی ۱۶۷ مورد طرح (تأیید و موافقت مشروط: ۸۶ مورد، رد شده: ۹۰ مورد، سایر موارد: ۷۲ مورد) • تشکیل کمیته‌های فنی و کمیته اصلی ارزیابی محیط زیست و بررسی ۱۶۷ پروژه بزرگ عمرانی که پیشرفت فیزیکی داشته ولی مجوز ارزیابی نداشته‌اند با حجم سرمایه گذاری ۲۴ میلیارد دلار سرمایه ارزی و ۶۴۰۰۰۰ میلیارد سرمایه ریالی که در صورت اجرا شدن این طرح‌ها حدود ۷۴۷۲۵ فرصت شغلی موقت و مستقیم در فاز ساخت و احداث و حدود ۱۴۹۴۳۷ فرصت شغلی ثابت و مستقیم در فاز بهره برداری ایجاد خواهد گردید • بازرسی محیط زیستی از سکوها نفتی و تأسیسات فرا ساحل و بررسی، اصلاح و بازدید میدانی ۴۰ پروژه توسعه‌ای مشمول ارزیابی در محیط زیست دریایی هفت استان ساحلی • بازنگری و بروز رسانی ضوابط استقرار صنایع و واحدهای خدماتی بر اساس ماده ۱۱ قانون هوای پاک 	<p>۹- استقرار نظام ارزیابی محیط زیستی</p>
<ul style="list-style-type: none"> • ارائه گزارش عملکرد شش ماهه اجرای سیاست‌های کلی نظام در حوزه محیط زیست به دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام شامل عملکرد دستگاههای اجرایی در بندهای سیاستی مرتبط، وضعیت شاخص‌های زیست محیطی، تحلیل داده‌ها و آسیب شناسی روند اجرای سیاست‌ها. • تشکیل کمیته سرمایه انسانی و تدوین سند نیروی انسانی سازمان حفاظت محیط زیست کشور و اجرای برنامه ارتقاء مسیر شغلی برای کلیه کارکنان و ساماندهی وضعیت منابع انسانی • اختصاص اعتبار ۱۵۰ میلیون دلار از محل ورودی سال ۱۳۹۷ صندوق توسعه ملی برای اجرای برنامه‌های مرتبط با کنترل و کاهش اثرات گرد و غبار موضوع بند "س" ماده ۲۸ قانون برنامه ششم توسعه در بودجه سال ۱۳۹۷ • ایجاد ردیف‌های درآمد - هزینه برای اجرای قانون هوای پاک و حفاظت، مدیریت و احیاء تالابها در لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ • راه اندازی سامانه‌های صدور مجوز استقرار واحدهای صنعتی، صدور پروانه صید ماهی و ایجاد بانک اطلاعاتی شکار و صید 	<p>۱۰- توانمندسازی ساختار و منابع</p>
<ul style="list-style-type: none"> • تصویب قوانین هوای پاک و حفاظت، احیاء و مدیریت تالابها در مجلس شورای اسلامی و تهیه آیین نامه‌های اجرایی آن • تدوین لایحه حمایت از محیط بانان و جنگلبانان و ارائه آن به مجلس شورای اسلامی • تدوین دستورالعمل بانکداری سبز و اعلام شاخص‌های آن و اجرای تفاهم نامه با بانک مرکزی، بانک تجارت، بانک صادرات و ... برای حمایت از فعالیت‌های محیط زیستی • تدوین پیش نویس آئین نامه اجرایی بند ب ماده ۲۹ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه و نهایی نمودن آن برای تصویب در هیات وزیران • همکاری در تدوین لایحه کمک به ساماندهی پسماندهای عادی با اولویت استانهای ساحلی و کلانشهرها با مشارکت بخش غیر دولتی و ارسال آن به مجلس شورای اسلامی 	<p>۱۱- تدوین و تصویب قوانین و مقررات</p>

۵) قانون بودجه ۹۸ و وضعیت بخش محیط زیست: نگاه کلی با توجه به قوانین بودجه

سال‌های قبل

در جدول ۴ و نمودارهای ۱ و ۲، به ترتیب، خلاصه بودجه کل کشور در سال ۱۳۹۸، بودجه کشور در یک دوره ۱۰ ساله و بودجه محیط زیست در یک دوره ۴ ساله است. مطابق نمودار ۱، کل اعتبارات لایحه بودجه سال ۱۳۹۸، ۱۷۰۳ تریلیون تومان (۱۷۰۳ هزار میلیارد تومان) است که نسبت به سال ۱۳۹۷، ۴۰ درصد و نسبت به سال ۱۳۹۶، ۳۸ درصد رشد داشته است. مصارف امور محیط زیست در سال ۹۸، ۳۹۸۵ میلیارد ریال است که از این مقدار ۳۶ درصد مصارف هزینه‌ای و ۶۴ درصد مصارف سرمایه‌ای است. تأکید بر مصارف

سرمایه‌ای اگرچه گامی ارزشمند است، اما این میزان با توجه به اهمیت امور محیط‌زیست و در مقایسه با رشد مصارف سایر امور بسیار پایین است و در عین حال، حفظ محیط زیست نیازمند نگاه کیفی در سیاست‌های کلان اقتصاد و تولید کشور و تمامی ملاحظات توسعه‌ای است که بررسی آن خارج از اهداف این نوشتار است. نمودار ۳ نیز مقایسه بودجه دستگاه‌های محیط‌زیست در دوره ۱۳۹۵-۱۳۹۸ است

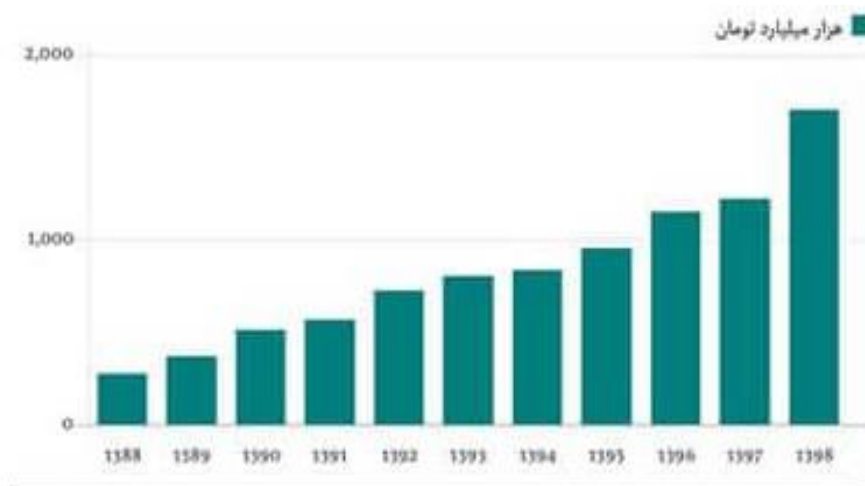
جدول (۴) خلاصه بودجه کل کشور در سال ۱۳۹۸

مبالغ به میلیون ریال

مصارف		منابع	
۳,۲۰۶,۹۰۹,۰۴۱	هزینه‌ها	۲,۰۸۶,۷۵۵,۰۰۰	درآمدها
۶۲۰,۱۹۸,۵۶۷	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	۱,۴۸۰,۳۸۲,۰۰۱	واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای
۲۵۰,۰۲۹,۳۹۳	تملك دارایی‌های مالی	۵۱۰,۰۰۰,۰۰۰	واگذاری دارایی‌های مالی
۴,۰۷۷,۱۳۷,۰۰۱	جمع مصارف عمومی دولت	۴,۰۷۷,۱۳۷,۰۰۱	جمع منابع عمومی دولت
۵۷۳,۳۰۲,۲۹۹	از محل درآمد‌های اختصاصی دولت - هزینه‌ای	۷۰۹,۱۲۶,۸۲۷	درآمدهای اختصاصی دولت
۱۳۵,۸۲۴,۵۲۸	از محل درآمد‌های اختصاصی دولت - سرمایه‌ای		
۴,۷۸۶,۲۶۳,۸۲۸	مصارف بودجه عمومی دولت	۴,۷۸۶,۲۶۳,۸۲۸	منابع بودجه عمومی دولت
۱۲,۷۴۷,۵۴۵,۴۷۵	مصارف شرکتهای دولتی، موسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانکها	۱۲,۷۴۷,۵۴۵,۴۷۵	منابع شرکتهای دولتی، موسسات انتفاعی وابسته به دولت و بانکها
۱۷,۵۳۳,۸۰۹,۳۰۳	جمع	۱۷,۵۳۳,۸۰۹,۳۰۳	جمع
۵۰۱,۴۷۷,۰۳۳	کسر می‌شود ارقامی که دوبار منظور شده است	۵۰۱,۴۷۷,۰۳۳	کسر می‌شود ارقامی که دوبار منظور شده است
۱۷,۰۳۲,۳۳۲,۲۷۰	مصارف بودجه کل کشور	۱۷,۰۳۲,۳۳۲,۲۷۰	منابع بودجه کل کشور

منبع: لایحه بودجه ۱۳۹۸: ۵۱

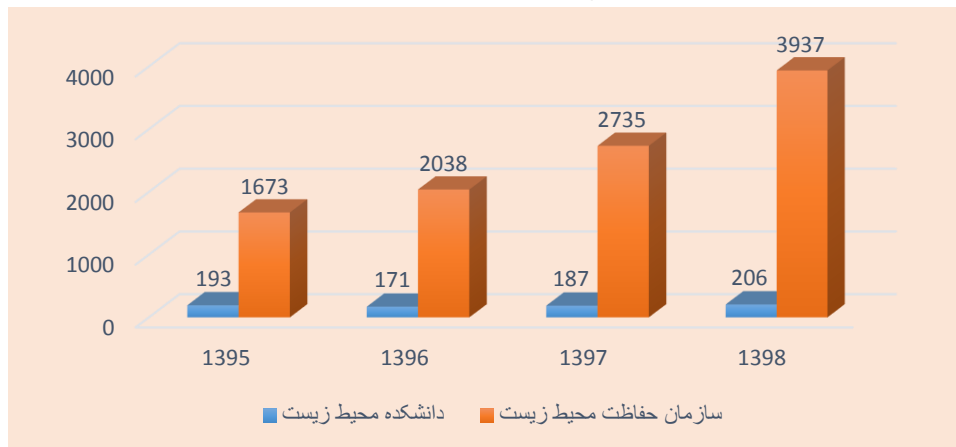
نمودار (۱) حجم بودجه کشور در یک دوره ۱۰ ساله

منبع: لایحه بودجه ۱۳۹۸/قوانین بودجه سال‌های قبل

توضیحات: حجم لایحه بودجه سال ۱۳۹۸، ۱۷۰۳ تریلیون تومان (۱۷۰۳ هزار میلیارد تومان) است که نسبت به سال ۱۳۹۷، ۴۰ درصد و نسبت به سال ۱۳۹۶، ۳۸ درصد رشد داشته است.

نمودار ۲) بودجه دستگاه محیط زیست (سازمان حفاظت محیط زیست + دانشکده محیط زیست) در یک دوره ۴ ساله

منبع: لایحه بودجه ۱۳۹۸ / قوانین بودجه سال‌های قبل

توضیحات: ارقام بر حسب میلیارد ریال و افزایش حجم بودجه (سازمان حفاظت محیط زیست) نسبت به سال قبل محرز است، اما بودجه دانشکده محیط زیست تقریباً ثابت مانده است.

۶) بودجه سال ۱۳۹۸ محیط زیست: روندهای اصلی با توجه به قوانین بودجه دوره چهارساله قبلی

۶-۱) ویژگی‌های تبصره‌های مرتبط با بخش محیط زیست در قوانین بودجه ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸

قانون بودجه	جدول ۵) تبصره‌های ذی‌ربط بخش محیط زیست
۱۳۹۵	<ul style="list-style-type: none"> ● در تبصره (۳) قانون بودجه ۹۵ ذکر شده است: در سال ۱۳۹۵ سقف تسهیلات تأمین مالی خارجی (فاینانس) علاوه بر باقی مانده سهمیه سال‌های قبل، معادل ریالی ۵۰ میلیارد دلار تعیین می‌شود. شورای اقتصاد بر اساس قانون مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام این تسهیلات را به طرح‌های دارای توجیه فنی، اقتصادی، مالی و زیست محیطی اختصاص می‌دهد. بازپرداخت اصل و سود منابع طرح صرفاً از محل عایدات طرح در دوران بهره‌برداری و یا منابع پیش بینی شده طرح در قانون بودجه زمان تصویب طرح قابل پرداخت می‌باشد. ● در بند «ز» تبصره (۶) نیز آمده است: به منظور توسعه حمل و نقل عمومی و بهبود مدیریت پسماندهای عادی به وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور) اجازه داده می‌شود تا بیست درصد عوارض سهم شهرداری‌ها و دهیاری‌ها از محل بند الف ماده (۳۸) قانون مالیات بر ارزش افزوده را پس از واریز آن توسط سازمان امور مالیاتی به حساب تمرکز وجوه وزارت کشور صرف موارد مذکور نماید.
۱۳۹۶	<ul style="list-style-type: none"> ● مطابق بند «ب» تبصره (۳): به دولت اجازه داده می‌شود برای طرح‌های زیربنایی و توسعه‌ای با اولویت طرح‌های دانش‌بنیان، علوم و تحقیقات، کشاورزی، آب و خاک، زیست محیطی و فرهنگ و هنر، با رعایت سقف مقرر در بند «الف» این تبصره نسبت به اخذ یا تضمین تسهیلات مالی، بلاعوض یا اعتباری تا مبلغ ۵۰ میلیارد دلار از دولت‌ها، مؤسسات مالی خارجی و بین‌المللی اقدام نماید. ● در بند «الف» تبصره (۵) نیز آمده است: به شرکت‌های وابسته و تابعه وزارتخانه‌های نیرو، نفت، راه و شهرسازی، ورزش و جوانان، دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، ارتباطات و فناوری اطلاعات، صنعت، معدن و تجارت، جهاد کشاورزی، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان‌های انرژی اتمی ایران و میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری اجازه داده می‌شود با رعایت قانون نحوه انتشار اوراق مشارکت مصوب

<p>۱۳۷۶/۶/۳۰ یا قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران تا سقف ۱۰۰ هزار میلیارد ریال برای اجرای طرح‌های دارای توجیه فنی، اقتصادی و مالی خود با اولویت اجرای پروژه‌ها و طرح‌های میدین نفت و گاز مشترک با همسایگان و مهار آب‌های مرزی، طرح‌های حمل و نقل به ویژه وسائط نقلیه برقی، مسکن و توسعه شهری، طرح‌های آبرسانی و تأمین آب، احداث و تکمیل طرح‌های آب شیرین کن، تکمیل شبکه جمع آوری و انتقال فاضلاب، تصفیه خانه‌های آب و فاضلاب، نیروگاه‌های برق با اولویت پروژه‌های با راندمان بالا....اوراق مشارکت ریالی....منتشر کنند.</p>	
<p>● مطابق بند «ه» تبصره (۱): شرکت ملی نفت ایران موظف است از محل منابع در اختیار خود معادل ریالی چهارمیلیون تن مواد اولیه قیر (VB) رایگان تا سقف سی هزار میلیارد ریال به نسبت ۱۳ درصد در اختیار وزارت جهاد کشاورزی (سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور)، جهت خاکپوش (مالچ)، ۵۴ درصد در اختیار وزارت راه و شهر سازی.... قرار دهد و در حساب‌های فی‌مابین خود و خزانه‌داری کل کشور اعمال و با آن از محل خوراک مایع تحویلی به پتروشیمی‌ها و پالایشگاه‌ها تسویه نماید.</p> <p>● مطابق بند «د» تبصره (۵) اجازه داده می‌شود در سال ۱۳۹۷ با رعایت قوانین و مقررات: شهرداری‌های کشور و سازمان‌های وابسته به آنها با تأیید وزارت کشور (سازمان امور شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور) تا سقف ۵۵ هزار میلیارد ریال، اوراق مالی اسلامی ریالی با تضمین خود و با بازپرداخت اصل و سود آن توسط همان شهرداری‌ها منتشر کنند. حداقل ۵۰ درصد از سقف اوراق موضوع این بند به طرح‌های قطار شهری و حمل و نقل شهری و رفع آلودگی هوا اختصاص می‌یابد. تضمین بازپرداخت اصل و سود این اوراق برای اجرای طرح‌های قطار شهری و حمل و نقل شهری به نسبت ۵۰ درصد دولت و ۵۰ درصد شهرداری‌ها است و تضمین سهم دولت برعهده سازمان برنامه و بودجه کشور می‌باشد.</p> <p>● در بند «ن» تبصره (۶) آمده است: در راستای بهبود شاخص‌های محیط زیست و کاهش اثرات مخرب مدیریت غیراصولی پسماندهای عادی، سازمان امور مالیاتی کشور موظف است تا سقف نیم درصد از فروش کالاهایی که مصرف آنها منجر به تولید پسماند مخرب محیط زیست می‌گردد را دریافت و تا سقف ۱۰ هزار میلیارد ریال به ردیف شماره ۱۶۰۱۸۹ واریز نماید تا برای ایجاد تأسیسات منطقه‌ای تبدیل پسماند به مواد و انرژی با اولویت مشارکت بخش خصوصی پس از مبادله موافقت‌نامه با سازمان برنامه و بودجه کشور در اختیار سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور قرار گیرد. آیین‌نامه اجرائی این بند مشتمل بر نحوه وصول، فهرست کالاهای مشمول، نرخ هزینه مدیریت پسماند کالاها و فرآیند اجرائی به پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های کشور، صنعت، معدن و تجارت و امور اقتصادی و دارایی، سازمان حفاظت محیط زیست و سازمان برنامه و بودجه کشور، تدوین و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.</p> <p>● همچنین در بند «س» تبصره (۶) آمده است: با هدف ترغیب سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ایجاد تأسیسات تبدیل پسماند عادی به انرژی (شامل زباله‌سوزی، گازی سازی و آتشکافت (پیرولیز))، دولت مکلف به تأمین سوخت کمکی گاز مورد نیاز، با قیمت نیروگاه‌های حرارتی در سقف ۲۰۰ میلیارد ریال در این تأسیسات به منظور جبران ارزش حرارتی تا متوسط آن در استان‌های کشور می‌باشد. برق تولیدی این نیروگاه‌ها مشمول خرید تضمینی برق تجدیدپذیر خواهد بود. آیین‌نامه اجرائی این بند با پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های کشور، نیرو و نفت و سازمان برنامه و بودجه کشور به تصویب هیأت وزیران می‌رسد.</p>	<p>۱۳۹۷</p>
<p>● در جزء (۳) بند «ه» تبصره (۱) پیش‌بینی معادل ۱۷ درصد (معادل ۱۰۲۰ میلیارد تومان و بیش از ۱۶۰ درصد رشد در مقایسه با پیش‌بینی سال ۱۳۹۷ از همین محل) از منابع دریافتی شرکت ملی نفت ایران برای عملیات تثبیت شن‌های روان از طریق مالچ پاشی در اختیار سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور قرار خواهد گرفت.</p>	<p>۱۳۹۸</p>

● بر اساس بند «ی» تبصره (۶) لایحه نیز آمده است: در اجرای بندهای «ث» و «ص» ماده (۳۸) قانون برنامه ششم توسعه و به منظور کاهش اثرات مخرب پسماندهای عادی، سازمان امور مالیاتی کشور موظف است از فروش کالاهایی مصرف آنها منجر به تولید پسماند مخرب محیط زیست می‌گردد عوارضی را که توسط دولت تعیین می‌گردد را دریافت و به ردیف درآمدی شماره ۱۶۰۱۸۹ واریز نماید. منابع وصولی تا ۱۰ هزار میلیارد ریال از محل ردیف ۴۶-۵۳۰۰۰۰ جدول شماره (۹) این قانون در اختیار سازمان حفاظت محیط زیست (صندوق ملی محیط زیست) قرار می‌گیرد تا پس از مبادله موافقتنامه با سازمان برنامه و بودجه کشور برای بازیافت پسماندهای حاصل از کالاهای مزبور (ایجاد تاسیسات منطقه‌ای تبدیل پسماند به مواد و انرژی) با الویت مشارکت بخش خصوصی مصرف گردد. آیین نامه اجرایی این بند مشتمل بر میزان عوارض هر کالا، فهرست کالاهای مشمول، نرخ هزینه مدیریت پسماند کالاها و فرآیند اجرایی به پیشنهاد مشترک سازمان حفاظت محیط زیست، وزارتخانه‌های کشور، صنعت، معدن و تجارت و امور اقتصادی و دارایی و سازمان برنامه و بودجه کشور تدوین و به تصویب هیات وزیران خواهد رسید.

منبع: قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸

۲-۶) وضعیت اعتبارات و تغییرات در طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای امور محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ و مقایسه آن با سال‌های قبلی

بر اساس مندرجات جداول پیوست شماره یک لایحه اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی کل کشور، برابر با ۲۴۸۰۷۹۹۹۷ میلیون ریال است که نسبت به رقم مشابه در قانون بودجه سال ۱۳۹۷ (معادل ۲۳۴۸۵۰۱۶۵ میلیون ریال)، ۵٫۶ درصد افزایش را نشان می‌دهد. جدول ۶ وضعیت اعتبارات و تغییرات در طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ و مقایسه آن با اعتبارات ابلاغی سال‌های ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ را در امور محیط زیست به تفکیک فصول نشان می‌دهد. با توجه به جدول:

۱- اعتبارات طرح‌های حوزه حفاظت محیط زیست در سال ۱۳۹۸ در مقایسه با اعتبارات ابلاغی سال گذشته از رشد بالغ بر ۸۰٫۶ درصدی (و در مقایسه با اعتبارات مصوب آن نیز از رشد حدود ۳۵٫۵ درصدی) برخوردار می‌باشد.

۲- طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای ملی سازمان حفاظت محیط زیست در سال ۱۳۹۸ در قالب ۳ فصل، ۵ برنامه و ۱۵ طرح پیش بینی شده‌اند که در مقایسه با سال ۱۳۹۷ بصورت افزایش یک فقره طرح با عنوان «حفاظت پارک ملی گلستان»، با کاهش مقدار و تفکیک از طرح «تدوین و اجرای طرح‌های توجیهی - تفصیلی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست» و با برآورد اعتباری معادل ۸۰۰۰۰ میلیون ریال تفاوت دارد.

۳- ایجاد هدف کمی «تأمین تجهیزات یگان حفاظت و اطفاء حریق» با توجه به اهمیت آن به طرح «تدوین و اجرای طرح‌های توجیهی - تفصیلی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان حفاظت محیط زیست» در سال ۱۳۹۸ با اخذ مصوبه کمیسیون ماده (۲۳) قانون الحاق-۲ نیز انجام شده است و همچنین اعتبار طرح در لایحه سال ۱۳۹۸ نسبت به اعتبار ابلاغ شده در سال ۱۳۹۷، رشد چشمگیری معادل ۲۸۳ درصد نشان می‌دهد.

۴- اعتبار طرح تدوین برنامه آموزشی، تحقیقاتی و پیام‌رسانی زیست محیطی در لایحه سال ۱۳۹۸ نسبت به اعتبار ابلاغ شده در سال ۱۳۹۷، رشد چشمگیری معادل ۲۰۲ درصد داشته است.

۵- اعتبار طرح مطالعه، حفاظت و احیاء دریاچه‌های استان فارس در لایحه سال ۱۳۹۸ نسبت به اعتبار ابلاغ شده در سال ۱۳۹۷، از رشدی معادل ۱۴۲ درصد برخوردار بوده است.

۶- اعتبار طرح مطالعه، حفاظت و احیاء تالاب هامون در لایحه سال ۱۳۹۸ نسبت به اعتبار ابلاغ شده در سال ۱۳۹۷، معادل ۱۴۲ درصد رشد داشته است.

۷- اعتبار طرح بررسی و حفاظت محیط زیست انسانی در لایحه سال ۱۳۹۸ نسبت به اعتبار ابلاغ شده در سال ۱۳۹۷، رشد چشمگیری معادل ۱۳۷ درصد داشته است.

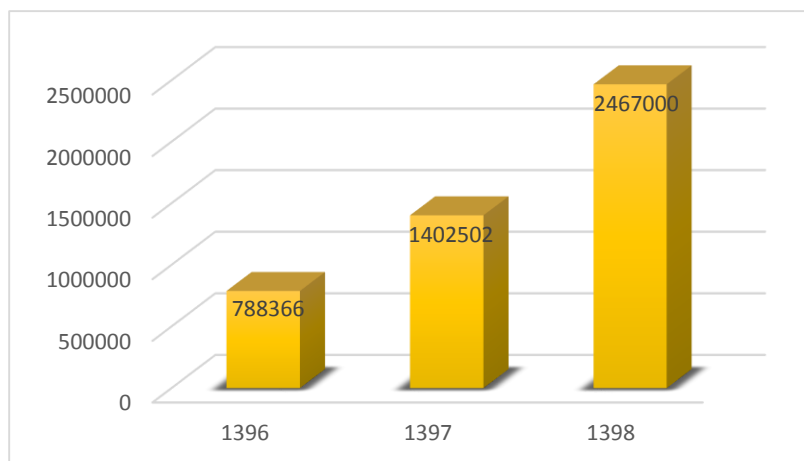
جدول ۶) وضعیت طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای امور محیط زیست در بودجه سال ۱۳۹۸ و مقایسه آن با سال‌های قبلی (ارقام به میلیون ریال)							
شماره طبقه بندی	عنوان	واحد	عنوان دستگاه	عملکرد دوران برنامه پنجم و قبل از آن	دوران برنامه ششم		
					عملکرد ۱۳۹۶	ابلاغ ۱۳۹۷	برآورد ۱۳۹۸
۱۴۰۳۰۰۰۰۰	فصل کاهش آلودگی			۱,۴۷۳,۲۴۷	۴۶۸,۷۵۰	۲۹۱,۹۹۹	۵۷۵,۰۰۰
۱۴۰۳۰۰۱۰۰۰	برنامه پایش و مدیریت آلاینده‌ها			۱,۴۷۳,۲۴۷	۴۶۸,۷۵۰	۲۹۱,۹۹۹	۵۷۵,۰۰۰
۱۴۰۳۰۰۱۰۰۱	ایجاد سیستم کنترل و پایش آلودگی هوا	شهر	سازمان حفاظت محیط زیست	۱۹۶,۹۴۲	۱۶۵,۰۰۰	۲۸,۴۱۱	۲۰۰,۰۰۰
۱۴۰۳۰۰۱۰۰۲	بررسی و حفاظت محیط زیست انسانی	پروژه	سازمان حفاظت محیط زیست	۱۴۰,۴۱۲	۳۳,۷۵۰	۱۰,۰۰۰	۸۰,۰۰۰
۱۴۰۳۰۰۱۰۰۳	پایش فراگیر محیط زیست	پروژه	سازمان حفاظت محیط زیست	۳۸۷,۸۶۰	۶۳,۷۵۰	۲۱,۰۰۰	۸۵,۰۰۰
۱۴۰۳۰۰۱۰۰۴	تعمیرات اساسی و تأمین تجهیزات و ماشین آلات	سازمان	سازمان حفاظت محیط زیست	۵۶۷,۴۴۵	۸۲,۵۰۰	۱۰۷,۹۴۷	۶۸,۰۰۰
۱۴۰۳۰۰۱۰۰۵	جلوگیری از آلودگی آب شرب تهران	پروژه	شرکت مدیریت منابع آب ایران	۱۷۶,۵۳۸	۱۰۵,۰۰۰	۱۲۲,۶۵۵	۱۲۰,۰۰۰
۱۴۰۳۰۰۱۰۰۶	مطالعات جامع مدیریت مقابله با ریزگردها و پدیده گرد و غبار و تغییر اقلیم	قرارداد مطالعاتی	سازمان حفاظت محیط زیست	۴,۰۵۰	۱۸,۷۵۰	۱,۹۸۶	۲۲,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۰۰۰۰	فصل حفاظت از گونه‌های زیستی			۸۸۵,۷۱۱	۸۳۶,۲۵۱	۴۲۶,۸۶۷	۱,۶۷۱,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۱۰۰۰	برنامه حفاظت و بهره‌برداری پایدار از زیست بوم‌های دریایی			۶۹۱,۵۳۹	۶۱۱,۲۵۰	۳۳۵,۵۵۱	۹۶۹,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۱۰۰۱	حفاظت و احیای تالاب انزلی	تالاب	سازمان حفاظت محیط زیست	۲۲,۵۳۴	۳۷,۵۰۰	۳۰,۰۰۰	۷۰,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۱۰۰۲	حفاظت، پایش و احیای تالاب‌ها و رودخانه‌های در معرض خطر	پروژه تالاب	سازمان حفاظت محیط زیست	۵۳۴,۳۶۰	۴۹۱,۲۵۰	۲۲۷,۹۶۹	۶۹۹,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۱۰۰۳	مطالعه حفاظت و احیای دریاچه‌های استان فارس	دریاچه	سازمان حفاظت محیط زیست	۲۵,۰۰۰	۴۱,۲۵۰	۳۶,۵۸۲	۱۰۰,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۱۰۰۴	مطالعه، حفاظت و احیای تالاب هامون	تالاب	سازمان حفاظت محیط زیست	۱۰۹,۶۴۵	۴۱,۲۵۰	۴۱,۰۰۰	۱۰۰,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۲۰۰۰	برنامه حفاظت، احیا و بهسازی زیست بوم‌های خشکی			۱۹۴,۱۷۲	۲۲۵,۰۰۱	۹۱,۳۱۶	۷۰۲,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۲۰۰۱	تدوین و اجرای طرح‌های توجیهی مناطق چهارگانه تحت مدیریت سازمان محیط زیست	منطقه پروژه	سازمان حفاظت محیط زیست	۴۷,۲۹۳	۱۱۶,۲۵۱	۳۲,۷۵۰	۴۲۳,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۲۰۰۲	حفاظت از تنوع زیستی و زیستگاه‌های حیات وحش	بانک گونه	سازمان حفاظت محیط زیست	۱۴۳,۸۴۹	۱۰۸,۷۵۰	۵۷,۳۱۶	۱۹۹,۰۰۰
۱۴۰۴۰۰۲۰۰۷	حفاظت پارک ملی گلستان	پروژه	سازمان حفاظت محیط زیست	۳,۰۳۰	.	۱,۲۵۰	۸۰,۰۰۰

امور محیط زیست در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸

۱۸۶.۰۰۰	۶۷.۵۰۱	۵۵.۰۰۰	۱۵۳.۴۴۸			فصل تحقیق و توسعه در امور محیط زیست	۱۴۰۵۰۰۰۰۰
۱۸۳.۰۰۰	۶۷.۵۰۱	۵۵.۰۰۰	۱۵۳.۴۴۸			برنامه فرهنگ سازی و ارتقای مشارکت‌های مردمی در بهسازی محیط زیست	۱۴۰۵۰۱۰۰۰
۱۳۰.۰۰۰	۱۱.۲۵۰	۳.۵۰۰	۲۷.۶۵۶	سازمان حفاظت محیط زیست	پروژه	ارزش گذاری اقتصادی منابع محیط زیستی	۱۴۰۵۰۱۰۰۱
۱۷۰.۰۰۰	۵۶.۲۵۱	۵۱.۵۰۰	۱۲۵.۷۹۲	سازمان حفاظت محیط زیست	حوزه پروژه	تدوین برنامه آموزشی، تحقیقاتی و پیام رسانی محیط زیستی	۱۴۰۵۰۱۰۰۲
۳۰۰۰	۰	۰	۰			برنامه پژوهش‌های کاربردی	۱۴۰۵۰۲۰۰۰
۳۰۰۰	۰	۰	۰	پژوهشکده محیط زیست	پژوهشکده	تعمیرات اساسی و تأمین تجهیزات و ماشین‌آلات	۱۴۰۵۰۲۰۰۱
۳۵۰.۰۰۰	۳۰.۰۰۰	۱۴.۵۰۰	۲۱.۲۹۴	سازمان حفاظت محیط زیست	بانک اطلاعاتی	ایجاد نظام جامع آمار و اطلاعات زیست محیطی کشور (مربوط به فصل اداره امور عمومی و برنامه دولت الکترونیک)	۱۰۰۲۰۵۷۰۱۲
۲۴۶۷۰۰۰	۱۴۰۲۵۰۲	۷۸۸۳۶۶				جمع	

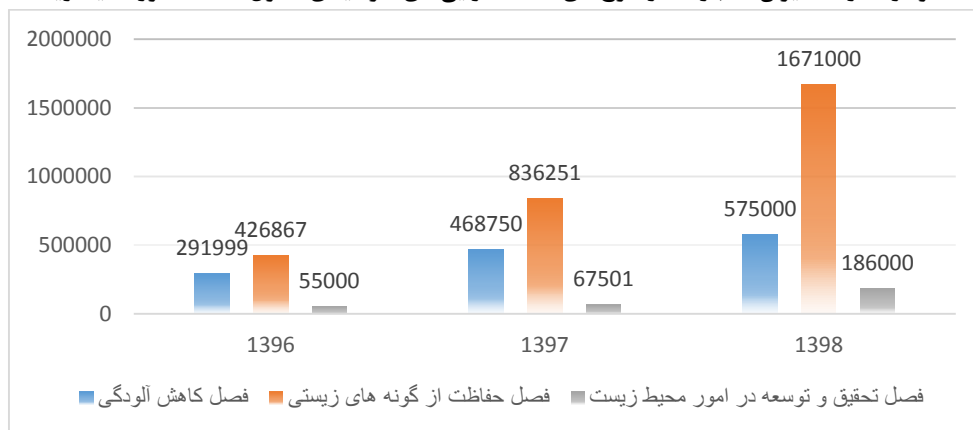
منبع: لایحه بودجه ۹۸، پیوست شماره ۱: ۱۶ و ۱۴۸-۱۴۶

نمودار (۳) رشد میزان اعتبارات در طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای امور محیط زیست

توضیحات: ارقام به میلیون ریال است. داده‌های هر ستون مجموع ارقام فصول کاهش آلودگی، حفاظت از گونه‌های زیستی، تحقیق و توسعه در امور محیط زیست، بعلاوه ایجاد نظام جامع آمار و اطلاعات زیست محیطی کشور (مربوط به فصل اداره امور عمومی و برنامه دولت الکترونیک) است. اعتبارات طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای امور محیط زیست در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۷، رشد ۱۷۵ درصدی را نشان می‌دهد.

نمودار ۴) رشد میزان اعتبارات در طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصول مختلف امور محیط زیست

توضیحات: ارقام بر حسب میلیون ریال است. داده‌های ستون‌ها ارقام فصول کاهش آلودگی، حفاظت از گونه‌های زیستی، تحقیق و توسعه در امور محیط زیست، است. روند افزایشی اعتبارات طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصول مختلف امور محیط زیست محرز است. بیشترین افزایش مربوط به فصل حفاظت از گونه‌های زیستی است.

۳-۶) بهبود و احیای محیط زیست در اعتبارات ردیف‌های متفرقه

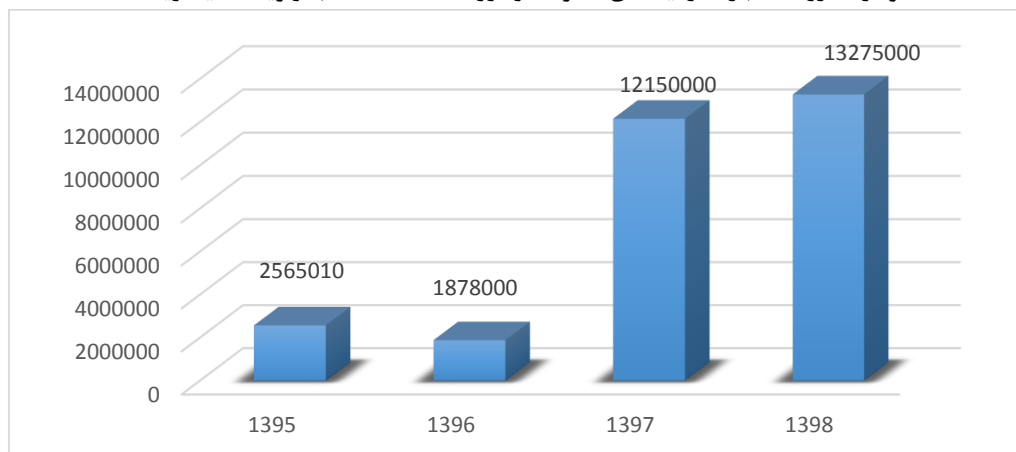
جدول ۷ خلاصه اعتبارات مربوط به بهبود و احیای محیط‌زیست در جدول ردیف‌های متفرقه قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸ است. همچنین نمودار ۵ معرف مقایسه اعتبارات مربوط به محیط‌زیست در ردیف‌های متفرقه در دوره ۱۳۹۵-۱۳۹۸ است. انتخاب عنوان احیای محیط‌زیست مرتبط با پیش‌فرض اثرات مستقیم تخصیص هدف‌مند این وجوه بر احیای محیط‌زیست است. اثرات ناپایدارکننده و تخریب زیست‌محیطی از جانب طرح‌های توسعه اقتصادی و زیرساختی خود موضوعی مفصل و خارج از این جستار است؛ چراکه بخش مهمی از پیامدهای زیست‌محیطی اخیر در اقلیم ایران برآمده از اثرات توسعه اقتصادی ناپایدارکننده در بیش از ۵ دهه اخیر است که با چهار برابر شدن جمعیت و فشار بر منابع زیست‌محیطی همراه بوده است.

جدول (۷) اعتبارات ردیف‌های متفرقه در دوره ۱۳۹۸-۱۳۹۵؛ با اولویت محیط زیست

شماره / طبقه بندی	عنوان	هزینه‌ای	تملك دارایی‌های سرمایه‌ای	جمع (میلیون ریال)
۱۳۹۵	۶۸/۵۳۰۰۰۰	سازمان حفاظت محیط زیست-اعتبارات موضوع ماده (۳۴) قانون جلوگیری از آلودگی هوا و ماده (۳۰) قانون شکار و صید	۰	۱۲۱۵۰
	۷۱/۵۳۰۰۰۰	سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور-اعتبار موضوع ماده ۲۱ قانون مدیریت پسماند	۰	۱۴۵۸۰
	۷۶/۵۳۰۰۰۰	سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور - احیاء و بازسازی عرصه منابع طبیعی موضوع ماده ۱۷ قانون اصلاح قانون معادن	۱۹۴۴۰۰	۲۳۳۲۸۰
	۴۶/۵۵۰۰۰۰	سازمان حفاظت محیط زیست - تقویت تشکلهای و سازمان‌های مردم نهاد زیست محیطی	۰	۵۰۰۰
	۴۴/۵۵۰۰۰۰	مطالعه و طراحی طرح نجات دریاچه ارومیه	۱۹۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰
	۵۵/۵۵۰۰۰۰	اقدامات پیشگیرانه و کنترل و مقابله با سیل	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
	۵۶/۵۵۰۰۰۰	مطالعه توسعه سواحل جنوبی کشور از طریق شوروری	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
	۷۵/۵۵۰۰۰۰	احیاء و رفع آلودگی رودخانه کارون	۱۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰
	۷۴/۵۳۰۰۰۰	سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور - احیاء و بازسازی عرصه منابع طبیعی موضوع ماده ۱۷ قانون اصلاح قانون معادن	۱۵۰۰۰۰۰	۱۸۳۰۰۰۰
۱۳۹۶	۱۱۵/۵۳۰۰۰۰	سازمان حفاظت محیط زیست- موضوع جرائم و خسارات زیست محیطی	۰	۶۵۰۰۰
	۱۵۹/۵۳۰۰۰۰	سازمان حفاظت محیط زیست- کمک به صندوق ملی محیط زیست موضوع ماده (۱۲) آیین نامه اجرایی قانون مدیریت پسماندها	۰	۳۰۰۰۰
	۱۰۷/۵۵۰۰۰۰	سازمان حفاظت محیط زیست - کاهش آلودگی هوای کلانشهرها و مقابله با گرد و غبار	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
	۱۲۱/۵۵۰۰۰۰	سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور- هزینه‌های اطفاء حریق جنگل‌ها و مراتع	۰	۱۰۰۰۰۰۰
	۴۴/۵۳۰۰۰۰	کاهش آلودگی هوا و توسعه حمل و نقل عمومی شهر تهران و شهرهای دارای آلودگی هوا	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
۱۳۹۷	۵۶/۵۳۰۰۰۰	سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور-ایجاد تاسیسات منطقه‌ای تبدیل پسماند به مواد و انرژی با اولویت مشارکت بخش خصوصی	۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰
	۲۴/۵۵۰۰۰۰	احیاء و رفع آلودگی رودخانه کارون	۵۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰
	۲۵/۵۵۰۰۰۰	خارج سازی مغزوقه‌های اروند رود	۱۵۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰
	۳۵/۵۳۰۰۰۰	اجرای طرح ناحیه کاهش آلودگی هوا(LEZ) جهت کاهش آلودگی هوا و توسعه حمل و نقل عمومی شهر تهران و شهرهای دارای آلودگی هوا	۱۳۲۵۰۰۰	۱۳۲۵۰۰۰
۱۳۹۸	۴۵/۵۳۰۰۰۰	سازمان حفاظت محیط زیست(صندوق ملی محیط زیست)-ایجاد تاسیسات منطقه‌ای تبدیل پسماند به مواد و انرژی با اولویت مشارکت بخش خصوصی	۱۰۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰۰
	۲۷/۵۵۰۰۰۰	پاکسازی زیست محیطی اطراف فرودگاه امام خمینی(ره)	۵۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰
	۲۷/۵۵۰۰۰۰	بهبودی آب بندان ها در استان‌های گیلان، مازندران و گلستان	۱۴۵۰۰۰۰	۱۴۵۰۰۰۰

در انتهای جدول محاسبه شود منبع: قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸، جداول برآورد اعتبارات ردیف‌های متفرقه

نمودار ۵) روند اعتبارات ردیف‌های متفرقه در دوره ۱۳۹۵-۱۳۹۸؛ با اولویت محیط زیست

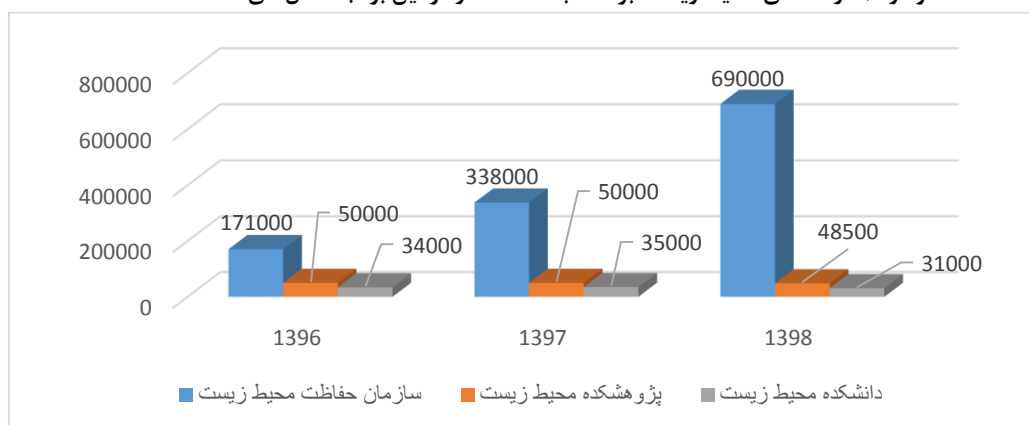

توضیحات: ارقام بر حسب میلیون ریال است. دلیل تفاوت بین سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ با سال‌های قبل، اعتبار در نظر گرفته شده برای ایجاد تاسیسات منطقه‌ای تبدیل پسماند به مواد و انرژی با اولویت مشارکت بخش خصوصی است (نگاه کنید به: جدول ۷).

۴-۶) درآمدهای محیط زیست بر حسب دستگاه و جزء در دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۸

نمودار ۶ معرف درآمدهای محیط‌زیست بر حسب دستگاه و جزء در قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ است. مطابق نمودار درآمد پژوهشکده و دانشکده محیط زیست در این دوره تقریباً ثابت است، ولی برآورد درآمد سازمان حفاظت محیط‌زیست در سال ۱۳۹۸ نسبت به ابلاغ ۱۳۹۷ بیش از دو برابر شده است. مطابق جداول ۴ در پیوست شماره ۲ این قوانین و ذیل داده‌های دستگاه محیط‌زیست، دلیل این افزایش پیش‌بینی برای درآمد حاصل از جرائم و خسارات زیست محیطی، درآمد حاصل از اجرای ماده (۳۳) قانون هوای پاک، درآمد حاصل از اجرای وصول جریمه‌ها و خسارات قانون حفاظت، احیاء و مدیریت تالاب‌ها، درآمد حاصل از جرائم ماده (۲۱) قانون مدیریت پسماند است.

نمودار ۶) درآمدهای محیط زیست بر حسب دستگاه در قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸

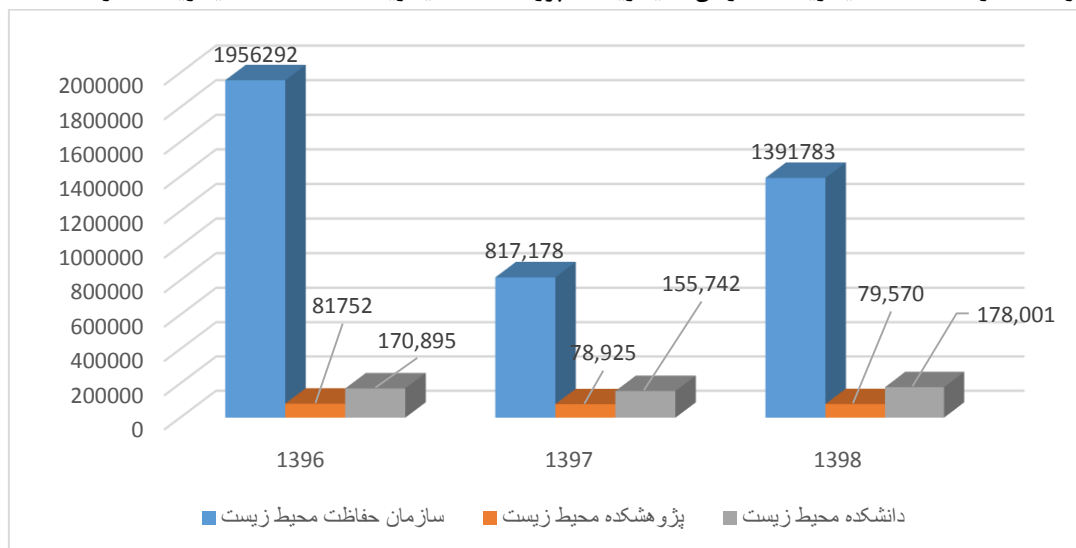

منبع: جداول ۴ در پیوست شماره ۲ قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸، ذیل داده‌های دستگاه محیط‌زیست
توضیحات: ارقام به میلیون ریال است. مطابق نمودار، درآمد پژوهشکده و دانشکده محیط‌زیست در این دوره تقریباً ثابت است، ولی درآمد سازمان حفاظت محیط‌زیست در سال ۱۳۹۸ نسبت به سال ۱۳۹۷ بیش از دو برابر برآورد شده که دلیل آن در متن ذکر شد.

۵-۶) مصارف دستگاه محیط زیست بر حسب برنامه و فعالیت در دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۸

نمودارهای ۷ و ۸ به ترتیب معرف مصارف دستگاه محیط زیست و مصارف سازمان حفاظت محیط زیست بر حسب برنامه و فعالیت در دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۸ است. ذکر این نکته لازم است که مصارف برخی دیگر از دستگاه‌های اجرایی ملی بر حسب برنامه و فعالیت دارای اثر مستقیم در احیای محیط زیست است از جمله: سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور (برنامه تثبیت شن‌های روان و مقابله با بیابان‌زایی، برنامه ارتقای سطح پوشش حفاظتی و حمایت از جنگل‌ها و مراتع...)، موسسه تحقیقات آب و خاک (برنامه ارتقای سلامت و کاهش آلاینده‌های مهم محصولات کشاورزی)، سازمان انرژی‌های تجدید پذیر و بهره‌وری انرژی برق وزارت نیرو (برنامه برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری و نظارت بر امور انرژی نو و بهره‌وری انرژی)، و غیره دارای اثرات مستقیم بر احیای محیط زیست هستند. توضیح این موارد و نیز بررسی برنامه و فعالیت‌هایی که دارای اثرات مستقیم و غیرمستقیم بر تخریب محیط زیست هستند؛ خارج از دامنه این جستار است. مع الوصف بر مبنای هدف گزارش، داده‌های این بخش شامل مصارف دستگاه محیط زیست است:

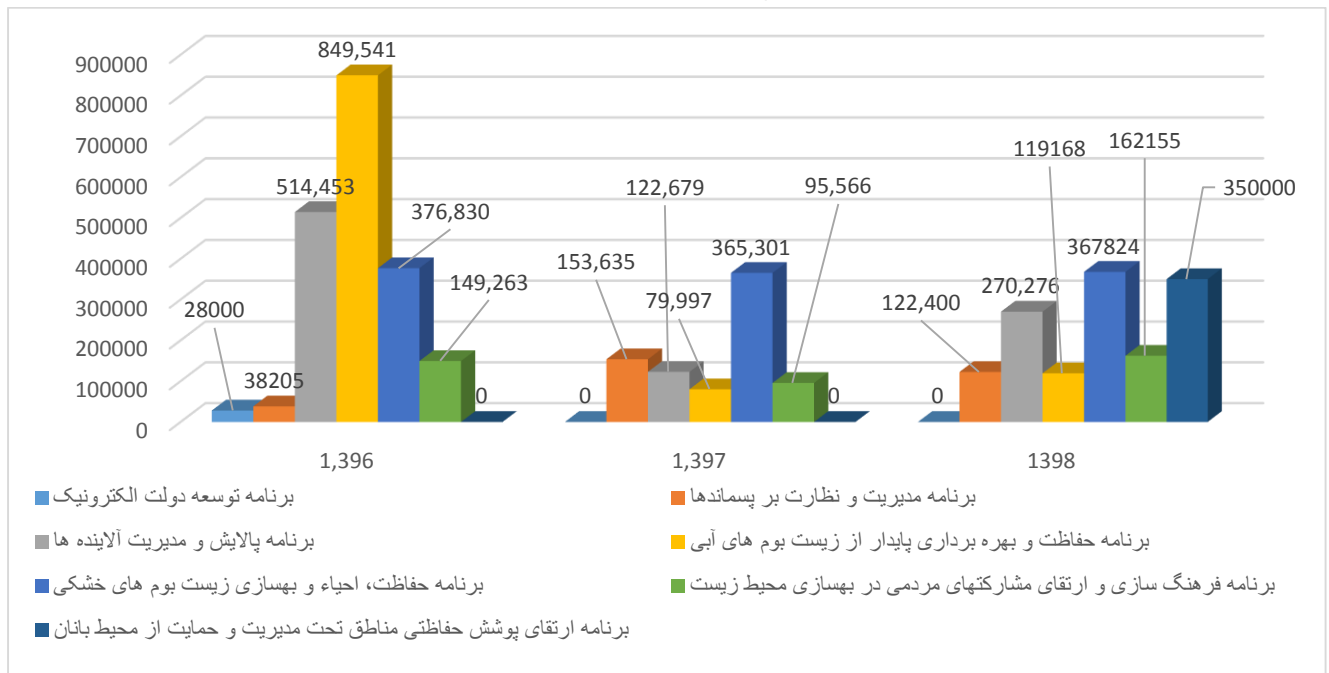
نمودار ۷) مصارف دستگاه محیط زیست (سازمان محیط زیست + پژوهشکده محیط زیست + دانشکده محیط زیست) در ۱۳۹۶-۱۳۹۸

منبع: پیوست شماره ۴ قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸، ذیل داده‌های دستگاه محیط زیست

توضیحات: ارقام به میلیون ریال است. مطابق نمودار، مصارف پژوهشکده و دانشکده محیط زیست در این دوره تقریباً ثابت است، ولی مصارف سازمان حفاظت محیط زیست پس از کاهش در سال ۱۳۹۷ مجدداً در برآورد سال ۱۳۹۸ افزایش نزدیک به دو برابری دارد.

نمودار ۸) مصارف سازمان حفاظت محیط‌زیست برحسب برنامه در دوره ۱۳۹۶-۱۳۹۸

منبع: پیوست شماره ۴ قوانین بودجه سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸، ذیل داده‌های دستگاه محیط‌زیست

توضیحات: ارقام به میلیون ریال است. مصارف سازمان حفاظت محیط‌زیست در سال ۱۳۹۶ بالاتر از بقیه سال‌هاست و پس از کاهش در سال ۱۳۹۷ مجدداً در برآورد سال ۱۳۹۸ افزایش نزدیک به دو برابری دارد. مطابق نمودار ۱۰، بالا بودن میزان مصارف سازمان حفاظت محیط‌زیست در سال ۱۳۹۶ مرتبط با دو برنامه پالایش و مدیریت آلاینده‌ها و حفاظت و بهره‌برداری پایدار از زیست‌بوم‌های آبی است.

۶-۶) مقایسه کل پروژه‌های عمرانی ملی (و استانی) با پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت به

تفکیک امور بودجه‌ای در سال ۹۸

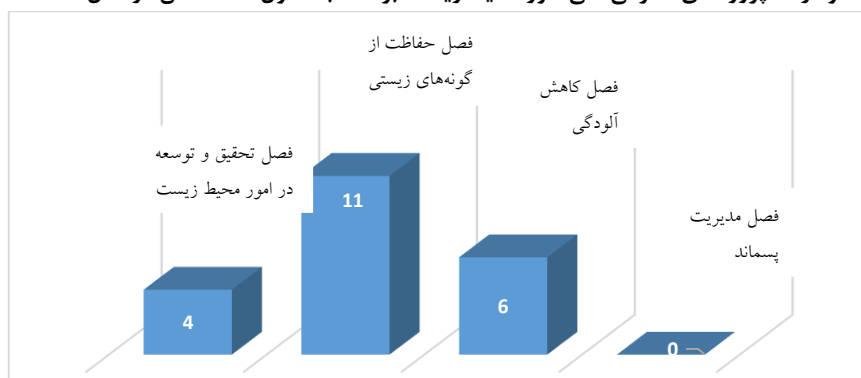
بر اساس بررسی‌های به عمل آمده بر روی پروژه‌های عمرانی ملی (۳۰۱۷ پروژه)، تعداد کل ۳۷۶ پروژه با اعتبار مورد نیاز برای اتمام پروژه حدود ۸۷۹ هزار میلیارد ریال برای واگذاری یا مشارکت در سال ۱۳۹۸ شناسایی شده که خلاصه آن به همراه وضعیت پروژه‌های استانی در جداول ۸ و ۹ خلاصه شده است. همچنین نمودارهای ۹ و ۱۰ پروژه‌های عمرانی ملی و استانی امور محیط‌زیست بر حسب فصول آن در سال ۱۳۹۸ است.

جدول ۸) مقایسه کل پروژه‌های عمرانی ملی با پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت به تفکیک امور بودجه‌ای در سال ۹۸

عنوان امور	تعداد کل پروژه‌های عمرانی ملی (بر مبنای اطلاعات سال ۱۳۹۷)	تعداد پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت	اعتبار مورد نیاز پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت (میلیون ریال)
امور اقتصادی	۱۲۷۳	۱۱۴	۷۰۴.۹۸۴.۰۴۰
امور آموزش و پژوهش	۸۵۴	۲۲	۶.۷۱۸.۰۰۰
امور خدمات عمومی	۱۰۱	-	-
امور دفاعی و امنیتی	۴۲	-	-
امور رفاه اجتماعی	۱۶	۱۴	۶۱۹.۰۰۰
امور سلامت	۲۵۴	۱۰	۶.۹۸۸.۳۰۰
امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری	۲۰۷	۱۷۱	۸.۸۹۴.۳۱۴
امور قضایی	۵۶	-	-
امور محیط زیست	۲۱	-	-
امور مسکن، عمران شهری و روستایی	۲۸۳	۴۵	۱۵۰.۸۹۳.۰۰۰
مجموع کل	۳۱۰۷	۳۷۶	۸۷۹.۰۹۶.۶۵۴

منبع: پروژه‌های توسعه مشارکت بخش عمومی با بخش خصوصی و تعاونی در سال ۱۳۹۸، سازمان برنامه و بودجه کشور، مجموعه گزارش‌های معاونت امور اقتصادی و هماهنگی برنامه و بودجه، ۱۳۹۷: ۲۷

نمودار ۹) پروژه‌های عمرانی ملی امور محیط زیست بر حسب فصول مختلف آن در سال ۱۳۹۸

منبع: پردازش در تحقیق، داده‌ها در؛ پروژه‌های توسعه مشارکت بخش عمومی با بخش خصوصی و تعاونی در سال ۱۳۹۸، سازمان برنامه و بودجه کشور، مجموعه گزارش‌های معاونت امور اقتصادی و هماهنگی برنامه و بودجه، ۱۳۹۷: ۲۷

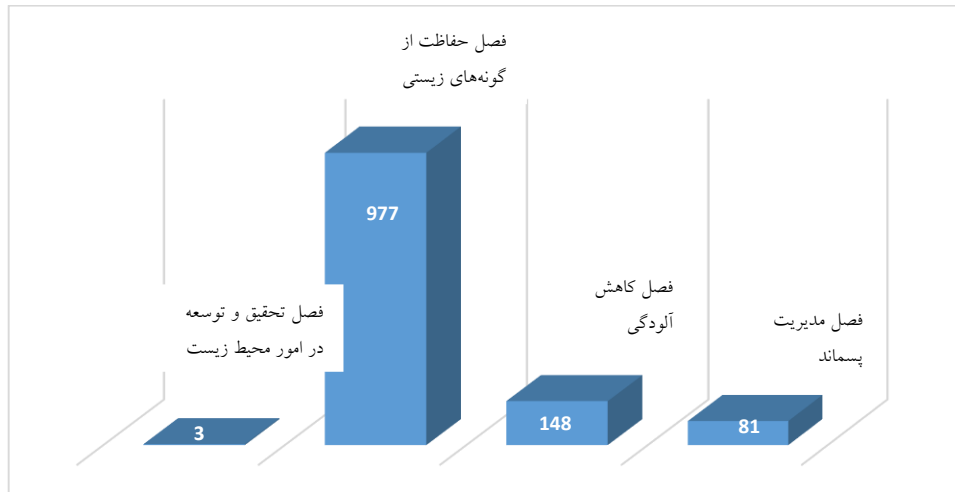

جدول ۹) مقایسه کل پروژه‌های عمرانی استانی با پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت به تفکیک امور بودجه‌ای در سال ۹۸

عنوان امور	تعداد کل پروژه‌های عمرانی استانی	تعداد پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت	اعتبار مورد نیاز پروژه‌های قابل واگذاری یا مشارکت (میلیون ریال)
امور اقتصادی	۲۵۷۸۸	۴۸۰	۳۵.۴۰۱.۷۷۷
امور آموزش و پژوهش	۸۵۱۶	۱۷۴	۴.۴۰۲.۷۱۳
امور خدمات عمومی	۲۸۷۹	۱	۱.۰۰۰
امور دفاعی و امنیتی	۹۳۶	-	-
امور رفاه اجتماعی	۳۱۹۷	۱۹	۱.۲۷۷.۱۰۰
امور سلامت	۳۳۸۳	۹۴	۱.۵۱۲.۹۹۳
امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری	۱۴۰۷۰	۱۳۳۱	۱۵.۲۲۰.۱۸۵
امور قضایی	۹۶۹	-	-
امور محیط زیست	۱۲۰۹	۵	۱۰۸.۵۰۰
امور مسکن، عمران شهری و روستایی	۲۰۸۹۴	۱۸۷	۱۱.۶۱۶.۴۱۶
مجموع کل	۸۱۸۴۱	۲۲۹۱	۶۹.۵۴۰.۶۸۴

منبع: پروژه‌های توسعه مشارکت بخش عمومی با بخش خصوصی و تعاونی در سال ۱۳۹۸، سازمان برنامه و بودجه کشور، مجموعه گزارش‌های معاونت امور اقتصادی و هماهنگی برنامه و بودجه، ۱۳۹۷: ۷۱

نمودار ۱۰) پروژه‌های عمرانی استانی امور محیط زیست بر حسب فصول مختلف آن در سال ۱۳۹۸

منبع: پردازش در تحقیق، داده‌ها در؛ پروژه‌های توسعه مشارکت بخش عمومی با بخش خصوصی و تعاونی در سال ۱۳۹۸، سازمان برنامه و بودجه کشور، مجموعه گزارش‌های معاونت امور اقتصادی و هماهنگی برنامه و بودجه، ۱۳۹۷: ۷۲

۶-۷) اقدامات انجام گرفته در راستای استقرار بودجه ریزی مبتنی بر عملکرد

جدول ۱۰) گزارش وضعیت بودجه ریزی عملیاتی در دستگاه‌های امور آب، کشاورزی و منابع طبیعی، دی‌ماه ۱۳۹۷

ردیف	نام دستگاه	قرارداد	پیشرفت عملیات	وضعیت در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸		تفاهم نامه عملکردی در سال ۹۸	شرکت طرف قرارداد
				هزینه واحد	قیمت تمام شده		
۱	سازمان حفاظت محیط زیست	منعقد شده	۶۰ درصد		*	ندارد	پنکو
۲	دانشکده محیط زیست	قرارداد مشاوره	۷۰ درصد		*	ندارد	پنکو
۳	پژوهشکده محیط زیست	قرارداد مشاوره	۷۰ درصد		*	ندارد	پنکو

۶-۸) دستاوردهای اجرای بودجه سال ۱۳۹۸

در خصوص دستاوردها و رویکردهای اجرای بودجه سال ۱۳۹۸ در حوزه محیط زیست، از جمله به

نکات زیر می‌توان اشاره نمود:

* توجه جدی به ارتقای وضعیت محیط‌بانان از طریق پیش‌بینی منابع هزینه‌ای لازم برای بهبود معیشت و تضمین حفاظت و سلامت محیط‌بانان و همچنین تأمین منابع لازم برای جبران خسارات و دیات ناشی از مسئولیت‌های اجرایی آنان.

* ارتقای سطح حفاظت محیط زیست از طریق کمک به تجهیز پاسگاه‌های حفاظتی، هوشمندسازی مناطق تحت مدیریت و تأمین تجهیزات مورد نیاز محیط‌بانان و یگان حفاظت محیط زیست.

* تقویت اعتبارات مربوط به حفاظت و احیای تالاب‌ها و رودخانه‌های در معرض خطر کشور.

* توجه جدی برای رفع معضل پسماندها در سطح کشور با تاکید بر استان‌های شمالی.

* میزان اعتبار پیش‌بینی شده برای طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای (طرح‌های عمرانی)، ۲۴۳ میلیارد

تومان است و در سال ۹۸ با ۴۰ درصد افزایش نسبت به سال ۱۳۹۷ همراه بوده است.

۷) جمع‌بندی و پیشنهادات

در حال حاضر روند تخریب محیط زیست در اکثر نقاط جهان بسیار نگران‌کننده است و بعضاً نیز در برخی از زمینه‌ها (نظیر تخریب جنگل‌ها و مراتع ، آلودگی آب‌های سطحی و زیر زمینی، برداشت بی‌رویه از منابع آب و...) در حال شتاب گرفتن است. در بسیاری از کشورهای جهان، مشکلات محیط زیستی هزینه‌های انسانی، اقتصادی، و اجتماعی شدیدی را به دنبال داشته و بنیان رشد و حیات جوامع را در معرض تهدیدهای جدی قرار داده است. جمهوری اسلامی ایران نیز به مانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه جهان از این قاعده مستثنی نبوده و در حال حاضر با مسائل و مشکلات زیست محیطی متعددی دست به‌گریبان است که استمرار این روندها می‌تواند موانع اساسی را فراروی توسعه کشور قرار دهد.

آنچه مسلم است برنامه‌ها و سیاست‌های حفاظت از محیط زیست زمانی می‌توانند به نحوی ریشه‌ای بر مشکلات زیست محیطی فائق شوند و از بروز معضلات و مخاطرات زیست محیطی در آینده پیشگیری نمایند و به عنوان بستر توسعه کارکرد مطلوبی داشته باشند که در کلیه سطوح برنامه‌ریزی و از بدو شروع آن فعالانه در فرآیند برنامه‌ریزی‌های توسعه قرار گرفته و در تعامل تنگاتنگ با سایر بخش‌ها تصویب و اجرا شوند. این موضوع در جمهوری اسلامی ایران نیز مورد توجه قرار گرفته و به همین دلیل نیز در خلال سال‌های گذشته وزن و اثرگذاری محیط زیست در برنامه‌های توسعه افزایش یافته و بتدریج دامنه آن به بخش‌های مختلف اثرگذار بر محیط زیست گسترش یافته است بنحوی که بازتاب آنها را می‌توان بصورت افزایش احکام در برنامه‌های توسعه بویژه برنامه ششم توسعه و نیز قوانین بودجه سالیان اخیر مشاهده کرد.

افزایش احکام مرتبط با حفاظت از محیط زیست و تاکید آنها تسری آنها به بخش‌های مختلف در خلال برنامه‌های گذشته از تغییر نگرش‌ها در این خصوص حکایت دارد بنحوی رویکردهای حفاظت از محیط زیست از رویکردهای واکنشی و انفعالی بسوی رویکردهای پیشگیرانه و فعال معطوف شده و هر برنامه نسبت به برنامه گذشته روند تکاملی را تجربه نموده است. اهمیت محیط زیست با توجه به آگاهی‌های روزافزون جوامع، در کانون توجه برنامه‌ریزان و سیاستگذاران کشور ما از جمله در سیاست‌ها و راهبردهای برنامه ششم توسعه، قرار گرفته است. مطابق ماده (۲) قانون برنامه ششم توسعه، محیط زیست بعنوان موضوعی خاص و راهبردی تعیین شده است. این مهم به عنوان یکی از اصول و جهت‌گیری‌های بنیادین دولت دوازدهم نیز لحاظ گردیده است.

ذکر این نکته لازم است اولویت‌های برخی از دستگاه‌های اجرایی ملی بر حسب برنامه و فعالیت دارای اثر مستقیم در احیای محیط زیست است از جمله: سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، موسسه تحقیقات آب و خاک، سازمان انرژی‌های تجدیدپذیر و بهره‌وری انرژی برق وزارت نیرو، و سایر دستگاه‌های مرتبط، دارای اثرات مستقیم بر احیای محیط زیست هستند. توضیح این موارد و نیز بررسی برنامه و فعالیت دستگاه‌های با اولویت اقتصادی- زیرساختی و انرژی که دارای اثرات مستقیم و غیرمستقیم بر تخریب محیط‌زیست هستند؛ خارج از دامنه این جستار بود. هر چند در تحت عنوان احیای محیط زیست به آمار، ارقام و ردیف‌های اعتباری برخی دیگر از دستگاه‌ها رجوع شد، اما هدف اصلی کار تحلیل امور محیط زیست و فعالیت دستگاه مربوطه بود.

جداول و نمودارهای این گزارش نشان می‌دهد هر چند رشد بیش از ۴۰ درصدی بودجه عمرانی محیط زیست، نگاه به جنبه‌های کیفی بخش محیط زیست در لایحه بودجه ۹۸ نسبت به بودجه‌های قبلی، رشد میزان اعتبارات در طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای فصول مختلف امور محیط زیست، توجه جدی به ارتقای وضعیت محیط‌بانان، ارتقای سطح حفاظت محیط زیست، تقویت اعتبارات مربوط به حفاظت و احیای تالاب‌ها و رودخانه‌های در معرض خطر کشور و غیره، هر چند مغتنم است؛ اما با توجه به وسعت آسیب‌های وارد بر زیست بوم کشور در شرایط خشک‌شدگی فلات ایران و بروز بحران در عرصه‌های محیط زیست، آب و انرژی و گسترش پدیده‌های آلاینده و مخرب نظیر گرد و غبار، تغییرات اقلیمی و خشکسالی... هنوز یک نقطه شروع است. واقعیت این است که ۴ برابر شدن جمعیت کشور در ۵۵ سال اخیر و از زمان گسترش فزاینده روند توسعه اقتصادی و صنعتی به شدت ناپایدار در کشور (سال ۱۳۴۲ به بعد)، با فشار طاقت فرسا بر محیط زیست توأم بوده است که اثرات آن به خصوص با ورود به دوره تغییرات اقلیمی و خشکسالی در کشور نمایان است.

بواقع، هر چند جایگاه محیط زیست در نظام برنامه‌ریزی کشور برنامه‌های گذشته و بویژه برنامه ششم توسعه ارتقای مناسبی پیدا کرده است و قوانین و سیاست‌های قابل توجه‌ای برای کاهش حفاظت از محیط زیست در کشور تصویب شده است، اما شتاب توسعه اقتصادی کشور و تقدم تفکر رشد اقتصادی و قرینه پنداشتن رشد اقتصادی با توسعه و همچنین گسترش روز افزون ابعاد تخریب محیط زیست باعث شده است تا علیرغم تصویب قوانین و مقررات متعدد در زمینه محیط زیست، کماکان کشور با بحران‌های زیست محیطی متعددی مواجه باشد. همچنین باید یادآور شد علیرغم وجود قوانین و مقررات متعدد می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که ریشه بسیاری از بحران‌های محیط زیستی به مشکلات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشور باز می‌گردد و تا مادامی که توازن بین بخش‌های اقتصادی و محدودیت‌های منابع زیست محیطی در کشور برقرار نشود و کشور به سطح معقولی از توسعه نرسد، بسیاری از سیاست‌ها و برنامه‌های محیط‌زیست به مانند سیاست‌های سایر بخش‌ها عملیاتی نخواهند شد.

نهایتاً اینکه تحریم‌های اقتصادی در چند سال گذشته نیز باعث شده است تا امکان بهسازی و ارتقای فناوری بسیاری از صنایع آلوده کننده کشور محدود شود که این پدیده نیز بر تخریب و آلودگی محیط زیست کشور و عدم تحقق بسیاری از سیاست‌ها تأثیر گذاشته است. با توجه به آغاز دور جدید تحریم‌ها ضروری است تا هم در احکام برنامه‌های توسعه و هم در سیاست‌ها و راهبردهای بخش‌های مختلف از جمله محیط زیست و هم در نگرش‌های قوانین بودجه نسبت به محیط زیست تجدید نظر شود و سیاست‌ها بر اساس مفروضات جدید تدوین و تصویب شوند. با توجه به دورنگاه زیست محیطی دولت دوازدهم که بخشی از آن در بودجه ۹۸ آشکار است و گامی آغازین و مهم در پایداری زیست بوم کشور ارزیابی می‌شود، می‌توان موارد زیر را به عنوان پیشنهاد در بهکرد سیاست‌گذاری‌های زیست محیطی کشور مطرح کرد:

- بازنگری و تجدید نظر در راهبردها، سیاست‌ها و اهداف کمی محیط زیست با توجه به تحریم‌های جدید

- بازنگری و تجدید نظر در ساختار حفاظت محیط زیست و ادغام سازمان‌های ذیربط محیط زیست و منابع در تشکیلاتی واحد
- تقویت و توانمندسازی دفاتر محیط زیست و توسعه پایدار دستگاه‌های اجرایی
- برقراری پیوند بین سیاست‌های کلی محیط زیست، راهبردها و سیاست‌های محیط زیست با طرح‌ها و پروژه‌ها
- تقویت نظام ارزیابی، پایش و ارزشیابی فعالیت‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های محیط زیست
- آموزش، تنویر و ارتقای آگاهی‌های عمومی و ارتقای مشارکت‌های مردمی برای حفاظت از محیط زیست

فهرست منابع

- "پروژه‌های توسعه مشارکت بخش عمومی با بخش خصوصی و تعاونی در سال ۱۳۹۸" (۱۳۹۷)، سازمان برنامه و بودجه کشور، مجموعه گزارش‌های معاونت امور اقتصادی و هماهنگی برنامه و بودجه
- "گزارش عملکرد قانون برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۹۶ (جلد اول: حوزه فرابخشی)" (۱۳۹۷)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۵ کل کشور؛ ماده واحده و جداول کلان منابع و مصارف بودجه" (۱۳۹۴)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور؛ ماده واحده و جداول کلان منابع و مصارف بودجه" (۱۳۹۵)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور؛ ماده واحده و جداول کلان منابع و مصارف بودجه" (۱۳۹۶)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور؛ ماده واحده و جداول کلان منابع و مصارف بودجه" (۱۳۹۷)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور؛ پیوست شماره یک اعتبار طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای" (۱۳۹۵)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور؛ پیوست شماره یک اعتبار طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای" (۱۳۹۷)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور؛ پیوست شماره یک اعتبار طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای" (۱۳۹۷)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور؛ پیوست شماره دو درآمدها و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی" (۱۳۹۵)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور؛ پیوست شماره دو درآمدها و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی" (۱۳۹۷)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات
- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور؛ پیوست شماره دو درآمدها و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی" (۱۳۹۷)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات

- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۶ کل کشور؛ پیوست شماره چهار اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برحسب برنامه و فعالیت" (۱۳۹۵)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات

- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۷ کل کشور؛ پیوست شماره چهار اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برحسب برنامه و فعالیت" (۱۳۹۷)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات

- "لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور؛ پیوست شماره چهار اعتبارات هزینه‌ای و تملک دارایی‌های سرمایه‌ای برحسب برنامه و فعالیت" (۱۳۹۷)، سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات

- "مبانی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و برنامه سالانه دستگاه‌های اجرایی بودجه سال ۱۳۹۸ کل کشور (جلد دوم)" (۱۳۹۷)، سازمان برنامه و بودجه کشور، مرکز اسناد، مدارک و انتشارات